

GEJRFUGLEN

Østjysk Biologisk Forening

---

38. ÅRGANG.

NR. 2

JUNI 2002

ISSN 0900 - 4114

Østjysk Biologisk Forening

er en forening for aktive naturinteresserede med det formål at udbrede kendskab til naturen samt at skabe kontakt mellem disse naturinteresserede.

Dette sker ved at arrangere foredragsaftener og ved tilrettelæggelse af ekskursioner og lokalitetsundersøgelser samt ved udgivelse af tidsskriftet *GEJRFUGLEN*.

Oplysninger om foreningen kan fås ved henvendelse til:

Østjysk Biologisk Forening
Postbox 169,
8100 Århus C

Indmeldelse i ØBF sker ved at indbetale kr. 100.- (eller kr. 125.- for familiekontingent) på foreningens giro nr. **7 14 83 13**. Medlemmer modtager automatisk *GEJRFUGLEN*, der normalt udkommer 4 gange om året. Ældre årgange (før 1991) sælges for kr. 50.- Løssalg efter aftale. Ved køb af flere numre opnås prisreduktion. Enkelte årgange og enkelte numre er udsolgte.

Gejrfuglen:

Materiale til bladet (artikler, mindre meddelelser, opfordringer til indsamlinger, tegninger, fotos m. v.) sendes til foreningen på ovenstående adresse eller til redaktøren.

Manuskripter bedes skrevet på maskine eller computer. Indsendte disketter vil blive tilbagesendt efter brug hvis det ønskes. Illustrationsmateriale kan leveres som tegninger, papirbilleder eller dias. Tabeller og grafer foretrækkes leveret på diskette. Kontakt evt. Chr. Lange for at høre nærmere detaljer om formater og lignende.

Annoncepriser:

1/2 side: kr. 60.- 1/1 side: kr. 120.-
Kontakt bestyrelsen vedr. annoncer.

Opsætning og layout:

Christian Lange (ansv. redaktør)

ISSN 0900 - 4114

Pris for dette nummer: kr. 35.00

Indhold

Et sørgeligt genvisit i grøftekanten	1
En mark ved Kasted/Geding Moser	4
Huldue i Århus-skovene	8
De anonyme beboere i Århus Å	10
Jernhatten - en lokalitetsbeskrivelse	13
Projekt Odderholm/Dalgård	19
De Grønne Sider	21
Naturglimt	24
Referater	28
Program 2002:2	35

Tegninger og grafik:

S. 9 & 12: Birgitte Møller. Dyrenes liv. P. G. Philipsens Forlag 1893.

Fotografier:

Fotografer er angivet ved fotografierne, på nær:

Side 23: Kaj Halberg.

Side 34: Lars Skipper.

Forside:

Fotografi af Chr. Lange.

ØBF "på nettet":

<http://home1.inet.tele.dk/biobent/OBFdk.htm>

E-mail:

gejrfuglen@e-box.dk

Et sørgeligt genvisit i grøftekanten

Ida Søkilde Jelnes & Hanne Gorm Lange

Tidligere var grøftekanterne kendt for at være varierede og blomsterrige. Desværre har dette billede ændret sig de fleste steder, hvor det nu er tidsler, nælder, kørvel og græs, der dominerer i vegetationen.

En landsdækkende vejkantsundersøgelse med i alt 50 vejstrækninger blev i 1968/69

foretaget af Kjeld Hansen og Jørgen Jensen fra Landbohøjskolen (Hansen og Jensen 1972; 1974). Undersøgelsen omfattede fortrinsvis moderat trafikerede landeveje beliggende i agerlandet. I vores specialeprojekt har vi benyttet 37 af vejstrækningerne beliggende i Jylland og på Fyn (figur 2), som blev undersøgt dengang. Det har givet os en enestående

Figur 1. Vejkant ved Bjergby på Mors omgivet af dyrkede marker. Grøftekanterne er vigtige levesteder for de vilde dyr og planter, men som så mange steder langs landevejen har overgødskning ført til, at Almindelig Røllike og Liden Klokke erstattes af Almindelig Kvik, Draphavre, Ager-Tidsel og Stor Nælde. Foto: Ida Jelnes.

mulighed for at foretage en sammenligning af floraen før og nu.

Grøftekanterne har forandret sig

Resultaterne viser, at vejkanterne i de forløbne 32 år har gennemgået signifikante forandringer. Artsantallet er siden 1968/69 faldet med 21% (tabel 1). Dertil er der sket en kedelig artsudskiftning således at der nu primært vokser konkurrencesterke og næringskrævende arter så som Almindelig Kvik, Draphavre, Burre-Snerre, Stor Nælde og Ager-Tidse. Opblomstringen af disse arter er sket på bekostningen af de konkurrencesvage nøjsomhedsarter, hvor det er arter som Håret Høgeurt, Bidende Ranunkel og Liden Klokke, som har haft den største tilbagegang.

Jordbundsanalyser understøtter de observerede ændringer i floraen, da fosformålinger har vist en stigning på 67% i de forløbne 32 år. Ændringerne i flora og jordbund peger på, at de observerede forandringer primært skyldes, at der "spildes" gødning

Figur 1. Kort over Danmark med placeringerne af de 37 vejstrækninger. Den mørke linie op igennem Jylland viser, hvor Ussingslinien gik ved den sidste istid for cirka 12.000 år siden (fra Hansen og Jensen, 1972).

ud i grøftekanterne fra de tilstødende marker. Eftersom undersøgelsen ikke omfattede forbruget af pesticider kan det ikke afvises, at der samtidigt er en negativ effekt af pesticider fra markerne. Vores resultater viser derimod at hverken saltningen eller slåningshyppigheden havde noget betydning for de

Station	1968/69	2000	Reduktion
Høgild	30	41	-11
Resen	32	41	-9
Hårby	33	29	4
Bjergby	34	28	6
Vejstrup	41	29	12
Vork	43	28	15
Gunderup	45	35	10
Løgumkloster	45	43	2
Åstrup	45	49	-4
Brovst	46	37	9
Grene	47	27	20
Nolde	47	41	6
Vildbjerg	49	35	14
Åes	51	27	24
Bovlund	51	36	15
Gislev	52	40	12
Urup	52	42	10
Højrup	52	62	-10
Sdr. Broby	53	56	-3
Oddense	54	40	14
Vrenderup	54	52	2
Videbæk	55	32	23
Hjallerup	56	46	10
Dyrby	57	32	22
Arnum	57	47	10
Arnborg	58	53	5
Abild	60	51	9
Gammelby	61	44	17
Nimtofte	62	54	8
Hillerslev	62	84	-22
Nørager	63	41	22
Asserballe	63	46	17
Frørup	64	36	28
Byrsted	66	34	32
Orten	67	46	21
Fiskbæk	68	38	30
Ringtved	69	40	29

Tabel 1. Antal fundne plantearter på de respektive vejstrækninger i hhv. 1968/69 og 2000.

observerede ændringer.

Næringsberigelsen, som kvæler de vilde planter, påvirker samtidig andre organisme-grupper. Mange af de planter, som er i færd med at forsvinde, er vigtige værtsplanter og nektarkilder for sommerfugle og andre insekter.

Vejkantens rolle i det økologiske netværk

Med intensiveringen af landbruget lever mange af de vilde planter og dyr i udyrkede områder som er imidlertid stærkt opsplittede. Fragmenteringen af disse lysåbne naturtyper (enge, overdrev og heder) gør det svært for planterne og dyrene at sprede sig fra et levested til et andet. Her har vejkanterne muligheden for at spille en rolle som spredningsvej imellem naturområderne. Med vejkantens vide udbredelse gennemkrydser den hele landet og kan være med til at lette denne spredning.

Vores undersøgelse tyder på, at vejkanternes rolle i det økologiske netværk er for nedadgående. I undersøgelsen i 1968/69 blev der fundet mange karakteristiske arter for de lysåbne naturtyper, som ikke blev genfundet i år 2000. Som eksempler på overdrevsarter blev der i 1968/69 fundet Vild Hør, Almindelig Mælkeurt, Knold-Ranunkel og Blodstillende Bibernelle. Af hedearter blev bl.a. følgende arter fundet; Pille-Star, Revling og Guldblomme. Blandt de fundne arter i år 2000 er der kun få, der kendes fra de næringsfattige lysåbne naturområder. Det tyder på, at vejkanten dengang blev benyttet som levested og/eller spredningsvej af bl.a. ovennævnte arter i modsætning til i dag, hvor det ser ud til at vejkantens funktion som levested for hede- og overdrevsarterne helt eller delvist er ophørt.

Bremsning af den negative udvikling

Der er flere muligheder for at få næringsberigelsen reduceret. Generelt vil det gavne vejkantens vegetation, hvis høet efter slåning bliver fjernet. Høet er årsag til en vis næringsberigelse, men endnu vigtigere det er med

til at forværre levevilkårene for de konkurrencesvage arter ved at mindske lystilgangen til jordbunden, så nye planter ikke kan spire og vokse frem. Denne ”økologiske vejforvaltning” benyttes allerede i Holland og princippet er blevet blåstemplet af den hollandske miljøminister. Det er ikke utænkeligt at høet ligefrem ville kunne finde anvendelse i biogasanlæg eller lignende.

Til beskyttelse mod gødningsbelastning fra tilstødende marker må man friholde grøftekanterne fra gødskning. Dette kan gøres ved, at der anvendes slæbeslanger og en effektiv kantafskærmning i forbindelse med gødskning.

Det skal dog pointeres, at det ikke er en selvfølge, at ændringer som følge af næringsberigelse umiddelbart er reversible, selvom næringsindholdet i jordbunden skulle mindskes. Muligheden for at alle de arter, som er blevet udkonkurreret, findes i frøpuljen på det pågældende sted, eller spredes hertil igen er lille, og i givet fald vil de have svært ved at genetablere sig i en tæt vegetation.

Vores genvisit i grøftekanten viser, at der behov for en skærpet forvaltningspraksis af grøftekanterne for at undgå at nøjsomhedsarterne helt bliver kvalt af kvik, tidsler og nælder. Med en hensigtsmæssig beskyttelse og forvaltning vil det på samme til kunne gavne den biologiske mangfoldighed og glæde øjet.

Referencer

Hansen, K. og Jensen, J. 1972. The vegetation on roadsides in Denmark. – Dansk Botanisk Arkiv 28 (2): 1 – 61.

Hansen, K. og Jensen, J. 1974. Edaphic conditions and plant-soil relationships on roadsides in Denmark. - Dansk Botanisk Arkiv 28 (3): 1 – 143.

En mark ved Kasted/Geding Moser

Søren Højager

INDLEDNING

Kasted, Geding og Tilst Moser udgør et samlet mosekompleks nord for Århus - oftest blot omtalt som "Kasted Mose" efter nærmeste by, hvorfra de fleste ekskursioner til området starter. Floraen og hvirveldyrene (excl. fiskene) i moseområdet er tidligere beskrevet af Højager (1972 og 1982), og en del af det øvrige dyreliv af Bolet (1976).

I midten af 90'erne "opstod" en ny fuglelokalitet i tilknytning til mosekomplekset. En græsmark ændrede karakter og blev omdannet til et vådområde antagelig grundet en kombination af megen nedbør, sætning og ineffektiv dræning. Siden har der hvert år fra omkring årsskiftet og frem til medio maj været en sø på den pågældende mark. Vandstanden er på sit højeste i det tidlige forår og søen udtørres helt i løbet af maj; tidspunktet afhænger af nedbøren men varierer i øvrigt ikke mange dage fra år til år. Hele vådområdet er blot på omkring 2 ha og beliggende umiddelbart nordøst for mosen, nordvest for Kasted By og nord for Egå. I Århus Amts §3-udpegnings (Århus Amt, 2001) er arealet registreret som §3-eng. - I forbindelse med en række lidt usædvanlige vadefugleobservationer er området beskrevet her i bladet i 1995 (Højager 1995). Siden 1995 har jeg fulgt udviklingen specielt om foråret, og det er iagttagelserne fra denne periode, der danner baggrund for

denne nye gennemgang af fuglelivet.

FUGLEREGISTRERINGERNE

I perioden fra 1995 og frem til i dag har jeg besøgt området 69 gange først og fremmest for at optælle rastende fugle. Hovedparten af besøgene har ligget om foråret således alene 15 ekskursioner i april og 40 i maj.

Man kommer til området ad stien fra Kasted ned mod Kasted Mose. Hvor stien møder Egå følges åkanten på sydsiden i nordlig og østlig retning. Allerede ved første sving kan søen ses, og herfra er svømmefuglene optalt i teleskop. De mindre fugle herunder vadefuglene ses bedst fra en position længere mod øst. En kraftig bevoksning af Kæmpe-Bjørneklo giver her gode muligheder for skjul, hvis man i længere tid vil iagttage området. Lysforholdene er ideelle næsten uanset hvornår på dagen, besøget finder sted, og der er altid muligheder for spændende iagttagelser specielt i første halvdel af maj. Ræven har f.eks. sin regelmæssige gang over markerne, og dens tilstedeværelse kan give anledning til megen tumult i fugleflokken! Det samme kan siges om såvel Musvåge, Rørhøg og Gråkrage, der alle yngler i områdets umiddelbare nærhed. Nedenstående artsgennemgang vedrører kun de arter, der har en direkte tilknytning til søfladen og/eller de tilgrænsende ikke vanddækkede græsarealer. Overflyvende

arter som f.eks. Rørhøg, Gråkrage og Stær, og ”syngende” arter som f.eks. Gøg og Rørspurv er således ikke medtaget, selvom deres forekomst er yderst regelmæssig.

Fiskehejre (*Ardea cinerea*)

Forekommer regelmæssigt i antal op til 4, oftest ved østsiden af søen.

Knopsvane (*Cygnus olor*)

Ses i hele den periode, hvor der er vand i søen. De største antal nås i april med 15 som det højeste; i maj daler tallet hurtigt til 2-4.

Sangsvane (*Cygnus cygnus*)

Forekommer næsten regelmæssigt i vinterhalvåret; største antal 9 d. 09.01.99.

Grågås (*Anser anser*)

Siden midten af 90'erne forekommer Grågås regelmæssigt i området i perioden feb.-maj specielt i den nordlige del af Geding Mose samt ved søen. I reglen drejer det sig om antal under 10 men større forekomster er konstateret f.eks. 37 d. 07.05.00 og 34 d. 03.02.02.

D. 08.05.01 sås 20 ad samt 4 små pull i søen. Det er første gang, at Grågås er konstateret ynglende i moseområdet. Ingen unger set i 2002.

Kanadagås (*Branta canadensis*)

I perioden 01.-07.05.02 lå 1 Kanadagås fast i søen.

Gravand (*Tadorna tadorna*)

Ses ligesom Knopsvane i hele perioden, hvor der er vand i søen. Antallet svinger mellem 1 og 6 dog 15 d. 19.05.95.

Pibeand (*Anas penelope*)

Blot set en enkelt gang; 6 d. 22.04.01.

Krikand (*Anas crecca*)

Klart den talrigste svømmefugl i området. Antallet kulminerer i april med 135 d. 22.04.01 som det største. Fra i år er største antal ca. 100 d. 08.04.02. Det er ganske mange,

når man tager det yderst begrænsede areal i betragtning.

Gråand (*Anas platyrhynchos*)

Kan ses hele året men talrigst i det tidlige forår. Største antal 30 d. 15.02.98.

Atlingand (*Anas querquedula*)

1-2 ses uregelmæssigt i april-maj.

Skeand (*Anas clypeata*)

Regelmæssig gæst i april-maj med 4 som det højeste antal.

Taffeland (*Aythya ferina*)

3 d. 28.03.99.

Troldand (*Aythya fuligula*)

1 par d. 22.05.95 og 11 d. 28.02.98.

Vandrikse (*Rallus aquaticus*)

Er hørt 3 gange fra dette område. Der er givetvis tale om fugle fra Kasted / Geding Moser, hvor der yngler flere par.

Grønbenet Rørhøne (*Gallinula chloropus*)

Blot set 2 gange. Også for denne art drejer det sig givetvis om ynglefugle fra Kasted / Geding Moser.

Blishøne (*Fulica atra*)

Fra marts til juni ses Blishøne fast i området. Største antal er ca. 50 d. 28.03.99.

Hvert år anlægges reder i midten af søen. I reglen drejer det sig om ca. 3 men i år kom antallet op på 8. I begyndelsen af æglægnings- og rugefasen ses naturligt nok tit fugle på rederne, men allerede fra medio maj forlades rederne, og jeg har aldrig set unger i søen. Disse særdeles fritliggende og iøjnefaldende reder bliver givetvis præderet af bl.a. Gråkrage og Ræv, der som tidligere anført ses regelmæssigt ved søen. Gråkrage har endda (i 2002) rede i træerne klods op af søen og dermed optimale muligheder for at overskue fødemulighederne!

Strandskade (*Haematopus ostralegus*)

Forekomsten af denne kystlevende art må nu næsten karakteriseres som regelmæssig i området, idet 1-2 er set i 1996, 98, 99, 01 og 02. Modsat mange andre indlandslokaliteter for denne art (f.eks. Emborg) har området her absolut ingen "strandpræg".

Lille Præstekrave (*Charadrius dubius*)

Blev første gang registreret fra moseområdet med 3 d. 05.05.95. Siden er arten set adskillige gange med 4 d. 08.04.02 som det største antal. Lille Præstekrave ses i reglen fra midten af april og frem til midten af maj; da der ikke findes kendte ynglepladser nær Kasted, drejer det sig antagelig om trækfugle, der blot benytter søen som rasteplads i nogle dage.

Stor Præstekrave (*Charadrius hiaticula*)

I lighed med Strandskade må forekomsten også af denne kystlevende art nu nærmest betegnes som regelmæssig. 1-2 set i årene 1995, 99, 01 og 02.

Vibe (*Vanellus vanellus*)

I træktiden kan der være store flokke af viber langs søkanten. Største antal fra foråret er 113 d. 15.02.98 og fra efteråret 130 d. 05.11.00. På markerne omkring søen yngler der hvert år mellem 2 og 6 par. Også før søen opstod, yngede der enkelte par Viber i området; det nye er, at der nu raster større flokke.

Temmincksryle (*Calidris temminckii*)

5 d. 15.05.02 er første registrering af denne art fra området (incl. Kasted / Geding Moser).

Almindelig Ryle (*Calidris alpina*)

Nok en kyst-art fra området; 1. d. 05.05.95.

Brushane (*Philomachus pugnax*)

Brushane forekommer nu regelmæssigt i området i maj, men i reglen drejer det sig kun om flokke under 10. Største antal er dog 40 d. 13.05.99.

Dobbeltbekkasin (*Gallinago gallinago*)

1-2 ses på de fleste ekskursioner om foråret. Da alle registreringer foretages på nogen afstand, er muligheden for at overse netop denne art særdeles stor, og der opholder sig givetvis mange flere i dette område. D. 22.04.01 fløj således ca. 50 op ved passage af en person.

Rødben (*Tringa totanus*)

Optræder nu regelmæssigt i april-maj; i reglen drejer det sig blot om 1-2 fugle.

Hvidklire (*Tringa nebularia*)

Næstalmindeligste klire som fast kan ses fra ultimo april og gennem hele maj. De fleste registreringer er under 10 men med følgende undtagelser: 17 d. 15.05.95 og 27 d. 01.05.02.

Svaleklire (*Tringa ochropus*)

Blot en registrering; 1 d. 04.05.95.

Tinksmed (*Tringa glareola*)

Talrigste vadefugl. Ses hvert år fra ultimo april og frem til det tidspunkt i maj, hvor søen tørrer ud. Største antal er 58 d. 08.05.01. Området må nu betragtes som en af amtets bedste forårsrastepladser for Tinksmed.

Hættemåge (*Larus ridibundus*)

Specielt i det tidlige forår i marts-april er der oftest over 100 i eller ved søen; største antal er ca. 300 d. 28.03.99. I maj falder antallet hastigt og ligger sædvanligvis omkring 10 dog ca. 50 d. 08.05.99.

Stormmåge (*Larus canus*)

I den periode, hvor søen eksisterer, kan der være ret store flokke i området. Største antal er ca. 150 d. 13.04.98. Antallet i maj måned ligger dog betydeligt lavere i reglen under 10.

Sildemåge (*Larus fuscus*)

2 fugle opholdt sig i søen i perioden 20.-27.04.02. Det er først anden iagttagelse fra moseområdet.

Sølvmåge (*Larus argentatus*)

I lighed med Stormmåge opholder der sig altid enkelte sølvmåger i området i den periode, hvor søen eksisterer. Største antal 15 d. 22.04.01.

Svartbag (*Larus marinus*)

Blot registreret 2 gange; 1 d. 19.05.96 og 1 d. 30.04.99.

Engpiber (*Anthus pratensis*)

Enkelte ses ved hvert besøg i marts-maj; største antal er 14 d. 09.05.01.

Gul Vipstjert (*Motacilla flava*)

Mindre flokke på 10-15 stk. ses hvert år i maj. I 2001 opholdt der sig dog en del flere vipstjerter nogle enkelte dage i maj; antallet nåede op på 84 d. 08.05.01.

Hovedparten af vipstjerterne tilhører racen Nordlig Gul Vipstjert (*Motacilla flava thunbergi*).

Hvid Vipstjert (*Motacilla alba*)

Fra ankomsten i marts til ultimo maj ses Hvid Vipstjert regelmæssigt fouragerende i vådområdet. Største antal er 14 d. 16.03.97 og d. 09.05.01.

AFSLUTNING

”Og hvad er så det specielle ved denne artsliste?” kunne man spørge. Der er ingen deciderede ”hit” og heller ikke ekstremt store forekomster. Alligevel forekommer det mig meget interessant, at en mark, som før midten af 1990’erne kun rummede Vibe, Sanglærke og Engpiber, nu pludselig kan opvise hele 36 arter, hvoraf 1/3 er svømmefugle og 1/3 er vadefugle. Og der er vel at mærke ikke tale om en indvandring over et lang spand af tid, tværtimod er fuglene nærmest landet samtidig med søens dannelse. Uden sammenligning i øvrigt er det det samme, man kan se ved f.eks. Skjern Å men her selvfølgelig i noget større perspektiv. Næppe er motoren i entreprenør-maskinerne stoppet, før fuglene indfinder sig. Men mens Skjern Å er et direkte styret

naturgenopretningsprojekt, er ændringen af naturforholdene ved Kasted mere styret af tilfældigheder, og alligevel giver det bonus. Det skyldes naturligvis ikke, at der med et er kommet flere fugle, men derimod at de overtrækkende fugle omgående har opdaget potentialerne, slået sig ned og er blevet nogle dage, ligesom tilfældet er med de ”Jagt- og forstyrrelsesfrie kerneområder”. Fødegrundlaget, og det gælder både det vegetabilske (som bl.a. Krikand foretrækker) og det animalske (som bl.a. vadefuglene foretrækker), dannes åbenbart tilsvarende hurtigt.

På baggrund af erfaringerne fra Kasted må man se frem til dannelsen af Årslev Engsø i 2003 med største forventning, og det bliver spændende at se, om dette nye vådområde vil få nogen effekt på antallet af rastende fugle ved Kasted, der blot ligger 8 km derfra. Lykkes det også at få etableret en engsø i Egådalen, bliver konkurrencen større, men jeg er ikke i tvivl om, at de alle 3 vil udvikle sig til fremragende naturområder og fuglelokaliteter.

I en tid, hvor hovedparten af de landspolitiske beslutninger er til ugunst for vore naturværdier, er det i det mindste rart, at der lokalt er noget at se frem til og glæde sig over. Og det kan være helt livsbekræftende, når naturen så at sige selv tager initiativer, som tilfældet er ved Kasted. Men lidt hjælp skader naturligvis aldrig.

LITTERATUR

Bolet, B., 1976: Kasted Mose. Gejrfuglen 12. årg. s. 51-55.

Højager, S., 1972: En naturhistorisk undersøgelse af Kasted Mose. Gejrfuglen 8. årg. s. 39-78.

Højager, S., 1982: Kasted/Geding Moser et fredningsforslag. Gejrfuglen 18. årg. s. 82-93.

Højager, S., 1995: Ny vadefuglelokalitet i Århus Amt. Gejrfuglen 31. årg. s. 22-23.

Århus Amt, 2001: § 3 områder i Århus Amt.

FORFATTERENS ADRESSE

Mejløvænget 4, 8381 Tilst.

Huldue i Århus-skovene

Keld Henriksen

Indledning

Hulduen gør ikke meget væsen af sig i yngletiden og registreres oftest på hannernes relativt lavmælte kurren. Hulduebestanden i Danmark er vurderet til 800-1000 par, og en tredobling i besatte atlas-kvadrater i perioden fra 1971-74 til 1993-96 viser, at yngleudbredelsen er øget markant (Grell 1998). Ynglebestanden er givetvis også øget i samme periode, men de få yngleoptællinger, der foreligger, giver ikke et entydigt billede af bestandsudviklingen. I Århus amt steg ynglebestanden tydeligvis fra slutningen af 1970'erne til midten af 1980'erne (Laursen & Tofft 1984), hvorimod bestanden i løbet af 1990'erne er stabiliseret i Sønderjylland (Jesper Tofft i Grell 1998). Den svenske ynglebestand er reduceret med - 80%! - siden 1970'erne (Svensson 1999).

Under registrering af nøglebiotoper (vådområder, gammel skov, gamle træer, højstubble, stammer m.m.) i en del af Århus-skovene for Århus Kommune, Skov- og Naturafdelingen i 2001 var det muligt for mig også at tælle de kurrende Hulduer. I det følgende præsenteres resultaterne, der desuden sammenlignes med resultaterne af en optælling i de samme skove i 1984 (Laursen & Tofft 1984).

Undersøgelsesområde og metode

Undersøgelsesområdet omfattede Riis Skov samt skovene langs kysten fra Århus By mod

syd til Giber Å. Forsthaven blev dog ikke undersøgt. Skovene er overvejende løvskove med Bøg som dominerende skovtræ. Arealet af Riis Skov er på 80 ha, og arealet af de øvrige skove langs kysten er på 472 ha. Det samlede areal af skovene er således 552 ha, hvoraf 57 ha (10%) under nøglebiotopsregistreringen er registreret som gammel løvskov af høj naturmæssig værdi.

Registreringen af nøglebiotoper var et møjsommeligt feltarbejde, der indebar, at jeg færdedes i lange tidsrum i alle afdelinger af de ovennævnte skove. Dette gjorde det muligt samtidigt at lytte efter de kurrende Hulduer. Duerne blev derefter lokaliseret nærmere og kortlagt på detaljerede skovkort. Feltarbejdet foregik i de fire måneder maj-august

Antallet af kurrende hanner er sat lig antallet af ynglepar; det samme gjorde Laursen & Tofft (1984). Der er dog en række uafklarede problemer ved denne optællingsmetode, og resultatet er oftest en undervurdering af ynglebestanden (se evt. Möckel 1988).

Resultat og diskussion

Jeg registrerede 3 ynglepar i Riis Skov og 12 i skovene syd for Århus, hvilket svarer til henholdsvis 3,8 og 2,5 ynglepar pr. km² skov. Ikke overraskende opholdt de kurrende Hulduer sig i gammel løvskov med egnede redemuligheder (hultræer). I alt 14 sås i be-

	1984	2001
Riis Skov	3-4	3
Havreballe Skov	1	2
Hestehaven	0	1
Dyrehaven	1	1
Thors Skov	0	2
Skåde Skov	1	2
Moesgård Skov	5	3
Moesgård Park	1	1
Total	12-13	15

Tabel 1. Antal mulige ynglepar (kurrende hanner) af Huldue i Århus-skovene. Tallene fra 1984 er fra Laursen & Tofft (1984).

voksninger af mere end 150-årige bøge og en enkelt i en 180-årig egebevoksning.

Nogenlunde samme antal ynglepar taltes af Laursen & Tofft (1984) for mere end 15 år siden (Tabel 1). Resultaterne af de to optællinger tyder således på, at bestanden er stabil i Århus-skovene, men en længere serie af optællinger er naturligvis nødvendig for med sikkerhed at afgøre om dette er tilfældet.

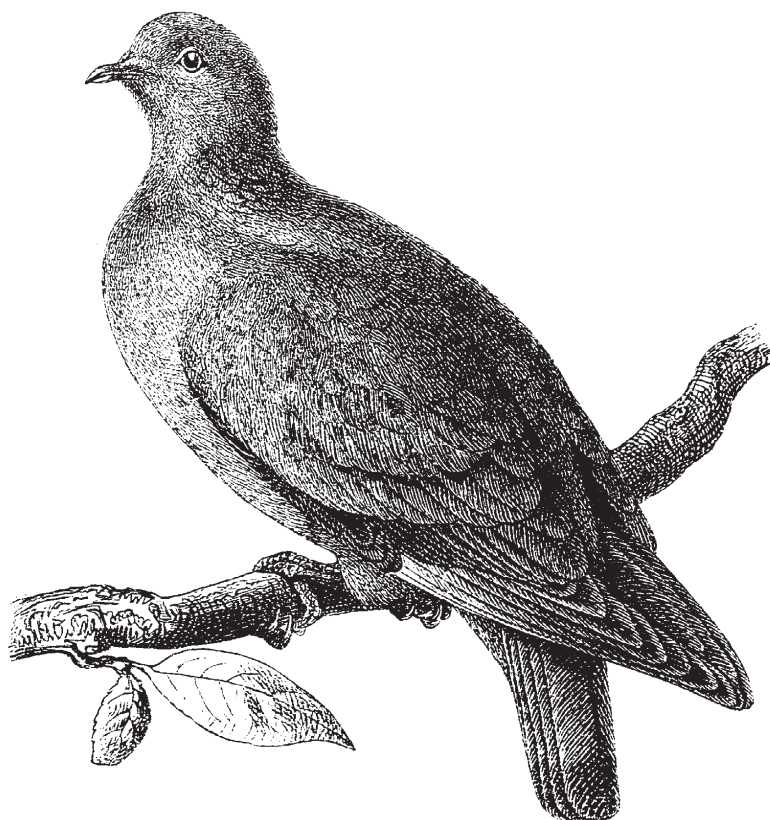
Hulduen er i Århus-skovene helt afhængig af forekomsten af hultræer, da Sortspætte (hvis huller ofte tages i brug af Huldue) indtil videre mangler i området. I følge den nye skovlov fra 1989 skal der imidlertid bl.a. tages hensyn til naturhistoriske værdier i skovdriften. På baggrund af dette vil det være interessant at følge Hulduebestanden i Århus-skovene efterhånden som årene går.

Referencer

- Grell, M. 1998: Fuglenes Danmark. - Gads Forlag og Dansk Ornitologisk Forening.
 Laursen, J. T. & J. Tofft 1984: Ynglende Hulduer i Århus amt 1984. - Søravnen 12(4): 10-15.
 Möckel, R. 1988: Die Hohлтаube. - A. Ziemsen Verlag, Wittenberg Lutherstadt.
 Svensson, S. 1999: Svenska häckfågeltaxeringen 1998. - Vår Fågelvärld, Suppl. 32: 9-19.

Forfatterens adresse:

Kærvej 17
 8230 Åbyhøj

De anonyme beboere i Århus Å

Bjarne Laursen

Når man hører om fisk fanget i Århus Å, drejer det sig næsten altid om fisk som havørred, laks og ål. Udover disse findes der en del fiskearter, som man kun sjældent hører om eller slet ikke hører om. Det er de sidste 2 grupper denne artikelserie kommer til at handle om. Grunden til, man ikke hører om de arter, er, at lystfiskerne ikke har nogen direkte interesse i dem som mål for fiskeri, eller også er de individer, man kan fange i åen for små til at fiske efter.

Karudse (*Carassius carassius*):

Karudsen hører til familien af karpefisk, som kan kendes på de store skæl. Der er tale om en art, som egentligt ikke trives særligt godt i vandløb; den optræder da også kun her som tilfældig gæst fra nogle af de søer eller små vandhuller, der har afløb i åen, eller som åen løber igennem. Karudsen er meget hårdfør overfor påvirkninger fra omgivelserne, hvilket gør, at den kan leve i helt små og tilgroede moser og vandhuller, hvor den tit kan være den eneste art. Den lever af små bløddyr samt plantedele. Normalt 10-15cm, men den kan blive væsentligt større.

Bæklampret (*Lampetra planeri*):

Den hører til familien af rundmunde; den lever i sandbunden, hvor den sidder nedgravet og filtrerer vandet for alger. Den er i starten af dens liv blind og nedgravet. Først

Fig. 1. Bæklampret. Foto: Lars Skipper.

ved kønsmodning får den øjne og bevæger sig ind på lavt vand for at gyde - i denne periode tager de ikke føde til sig. Efter gydning dør fisken. Kaldes også niøje pga. af gællehuller. Den kan blive op til 12cm.

Knude (*Lota lota*):

Det er den eneste art af torskefiskene, som lever i ferskvand. Den kaldes også for ferskvandskvabbe, og den kan kendes på skægtråden, som den har til fælles med de andre torskefisk. Den lever i søer og i svagt strømmende vand. Der er i Århus Å-systemet en lille bestand i Brabrand sø, og herfra trækker de op i åen på ædetogter. Er meget tilknyttet bunden, hvilket man kan se på dens sidelinie, der er placeret højt på fisken. Knu-

den lever udelukkende af animalsk / dyrisk føde, som tiltager i størrelse i takt med at fisken selv vokser; de store eksemplarer lever udelukkende af fisk. Kan blive op til 1m, men bliver sjældent over 50cm.

Grundling (*Gobio gobio*):

Her er endnu en karpesfisk. Den kræver modsat de fleste andre karpesfisk frisk strømmende vand; den deler leveområde med ørreden og er tilknyttet bunden, hvor den lever af de bunddyr, den kan finde. Bliver normalt omkring 10-12 cm, større eksemplarer ses meget sjældent. Er meget almindelig i de øvre hurtigtstrømmende dele af Århus Å, hvor den lever af insekter og andet, den kan samle op fra bunden.

Hork (*Acerina cernua*):

Er det mindste medlem af aborre-familien. Har til forskel fra aborren en sammenhængende rygfinne. Den lever i de mere stille områder af åen, hvor den æder myggelarver og andre insekter. Den er modsat mange andre fisk aktiv om dagen. Den opnår normalt en størrelse på 12-15 cm, men kan i få tilfælde komme op på 25 cm. Kødet fra horken er lige som de andre aborrefisk meget velsmagende, men på grund af den lille størrelse har den ingen betydning som spise-fisk.

Fig. 2. Knude. Foto: Lars Skipper.

Hundestejler:

3-pigget hundestejle (*Gasterosteus aculeatus*): Meget let at kende på de 3 pigge på ryggen, og i gydeperioden hannen på den røde bug. Bliver 5-8 cm, og den lever af smådyr, men er selv et yndet fødeemne for ørred, ål og andre større rovfisk. Kan leve overalt hvor der ikke er for kraftig strøm.

9-pigget hundestejle (*Pungitius pungitius*):

Kendes på ca. 9 pigge på ryggen (kan variere fra 7-12); her er der igen tale en fisk, som egentlig ikke lever i åen, men kommer fra søerne i oplandet, hvor den lever af vandlopper. Kan kan blive 5-7 cm.

Brasen (*Abramis brama*):

En fisk af karpesfamilien. En meget almindelig fisk i søer og de langsomt flydende dele af åløbene. Lystfiskere, der ynder at fange ørreder, henfører den til skidtfiskene Er meget let genkendelig på den kraftige pukkel bag hovedet og den karakteristiske udskydelige mund. Lever af hvad den kan finde af insekter i bunden, som den støvsuger med munden. Opnår en størrelse på 30-60 cm, kan sjældent blive op til 80 cm. Kan være en vigtig faktor i, hvor klarvandet en sø er, da den pga. sin fødesøgning kan nedsætte sigtbarheden væsentligt i den lavvandede del af området.

Aborre (*Perca fluviatilis*):

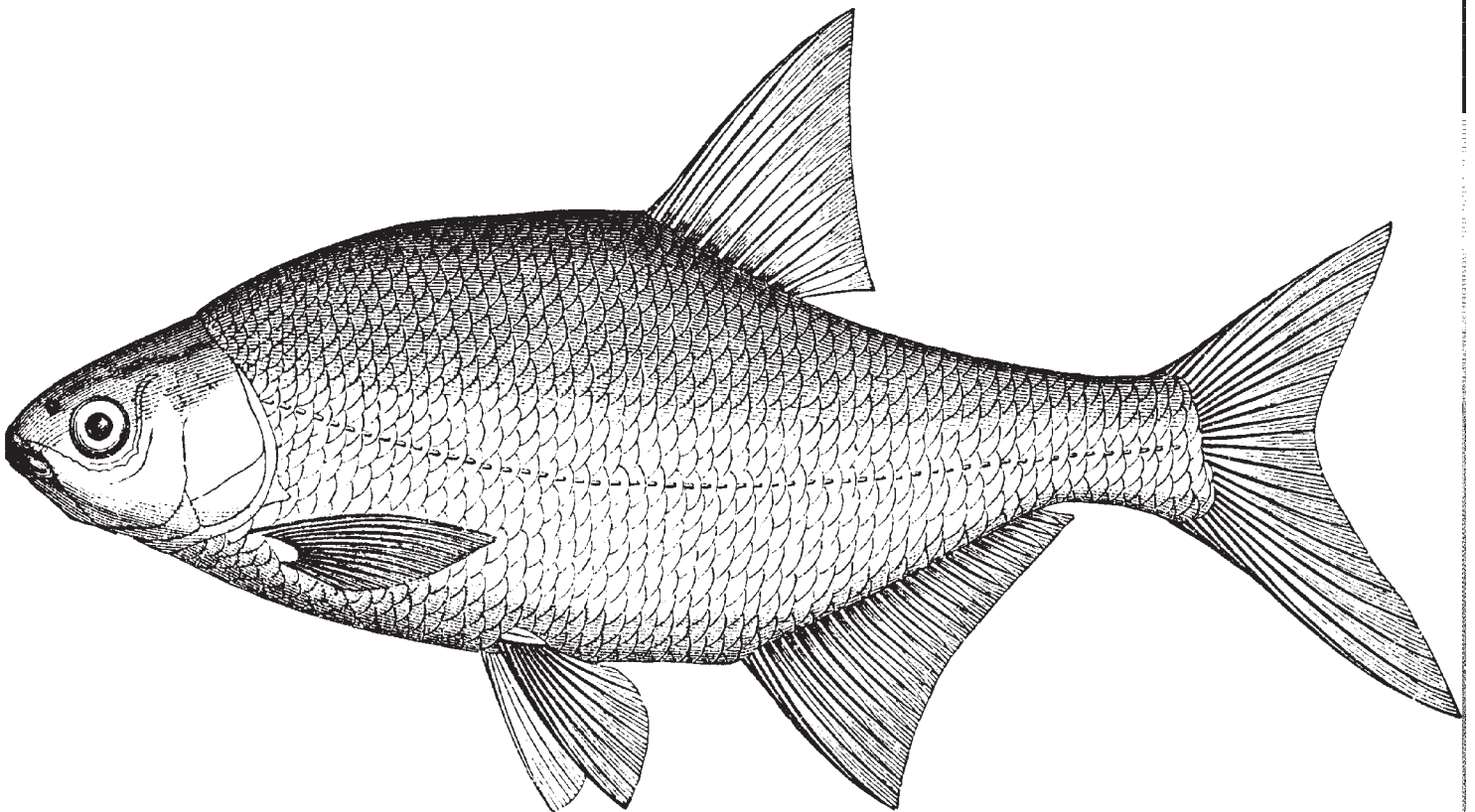
Aborren er let at kende på dens røde bug- og gat-finner og den grønne ryg med sorte striber. Store individer har yderligere som kendetegn en tydelig sort plet bagerst på rygfinnen. Aborren har i løbet af sit liv et markant skift i fødevalg, fra insekter som lille, til fisk som stor. Kan opnå en størrelse på 50 cm, men det mest almindelige er omkring 25 cm. Den er i stand til at leve alle steder med rimelige iltforhold, i strømmende vand som søer; større individer forekommer dog oftest som pelagisk / svømmende i de frie vandmasser i søer, hvor den jager alene.

Skalle (*Rutilus rutilus*):

Skallen er meget let at kende på den sølvfarvede krop, røde øjne og røde finner. Det er på finne- og øjenfarven den lettest kan skelnes fra strømskallen (*Leuciscus leuciscus*). Skallen er nok mest kendt som agnfisk til gedder og sandarter. Den hører til de arter af fisk man prøver at holde nede i søer hvor der er problemer med algevækst, da skallen mest lever af de dyreplankton som skulle spise algerne. Efterstræbes kun herhjemme af medefiskere og fiskerne der skal bruge den til agnfisk. Den kan opnå en størrelse på 40 cm men 15-25 cm er det mest almindelige for forvoksede skaller i Danmark

Forfatterens adresse

Spobjergvej 23, 8220 Brabrand

Jernhatten - en lokalitetsbeskrivelse

Birthe Overgaard

Introduktion:

Som noget nyt vil vi i de fremtidige numre af "Gejrfuglen" bestræbe os på at beskrive forskellige interessante lokaliteter. Dette skal først og fremmest tjene til at give foreningens medlemmer lidt inspiration til, hvor søndagsturen kan gå hen.

Hvis I har lyst til at beskrive jeres yndlingslokalitet, er I - som altid - hjertelig velkomne til at kontakte os.

Jeg har valgt at beskrive Jernhatten som den første lokalitet. Beskrivelsen vil mest blive møntet på det botaniske område, da det falder inden for mit primære interesseområde. Dog vil jeg medtage andre artsgrupper i det omfang, det har været muligt at fremskaffe tilstrækkelige oplysninger. Det er ikke min hensigt at bidrage med en komplet artsliste, men derimod at beskrive et udvalg af de arter, der er repræsenteret.

Mit første bekendtskab med Jernhatten stammer fra foråret 2000, hvor jeg i forbindelse med et biologisk projektarbejde, skulle undersøge sammensætningen af vedplanter på den sydvendte skrænt. Det første besøg i området foregik en kold regnvejrsdag i april måned. Jeg må indrømme at indtrykket ikke just var positivt, men det skyldes udelukkende, at jeg - i bogstaveligste forstand -

skulle kravle ned ad en regnvåd, leret skrænt, der tilmed var tilgroet af tætte, stikkende rosen- og slåenbuske. Det varede dog ikke længe inden jeg blev lidt venligere stemt overfor området og i dag fremstår Jernhatten som en af mine yndlingslokaliteter.

Fredet område

Jernhatten er beliggende ca. 10 km nordøst for Ebeltoft og består af en fredet bakkeknold, der med sine 49 meter er det højeste punkt på Djurslands østkyst. Efter sigende skulle silhuetten af Jernhatten, set fra søsiden, have form som en jernhat. Deraf navnet. Fra parkeringspladsen går en sti op på toppen af skrænten, hvorfra der er en glimrende udsigt til blandt andet Hjelm mod syd og Rugård Sønderskov mod nord. Fra udsigtspunktet fører en trappe ned til stranden.

Kystklinten indeholder nogle interessante lagserier, hvilket betyder at området har stor forskningsmæssig værdi. De bedst kendte aflejringer i klinten ved Jernhatten består af mergel og ler fra Palæocentiden. Disse aflejringer blev under istiden skudt op fra syd, hvilket betød dannelsen af den høje klint. Oprindeligt var profilerne synlige, men er siden skredet til og i dag er der stort set ikke flere blottede partier tilbage. I det sydøstlige hjørne af Jernhatten findes et område med grus.

Jernhattens delvis kratklædte skrænter. Foto: Birthe Overgaard.

Desuden er stedet interessant idet flere forskellige naturtyper er samlet på et forholdsvis lille areal. Det drejer sig om strandvolde, overdrev, strandoverdrev, løvskov, fugtig eng og stejle skrænter. På grund af variationen mellem flere forskellige biotoper rummer området en særdeles artsrig og forskelligartet vegetation, hvori der findes flere sjældne arter.

I 1927 blev området fredet under henvisning til, at terrænet afspejler en mangfoldig geologisk tilblivelseshistorie. I første omgang drejede det sig kun om selve bakkeknolden, men i 1959 blev fredningen udvidet til også at omfatte skanserne ved den nærliggende Havmøllegård. Skanserne er en del af en række forsvarsværker, der blev anlagt i forbindelse med Englandskrigen fra 1807-1814. I 1979 blev området nord for Jernhatten inddraget i fredningen og fredningen omfatter nu strækningen fra Havmølle Å's udløb til Rugård Sønderskov, i alt 266 ha. Fredningskendelsen giver mulighed for naturpleje, og oprindelig forelå en græsningsaftale, men på

grund af uenighed mellem ejerne af Jernhatten og amtet, har denne været misligholdt. Dette har resulteret i en kraftig opvækst af vedplanter, hovedsageligt slåen.

Udover fredningen er overdrev og enge beskyttet i henhold til Naturbeskyttelseslovens §3, hvilket sikrer områderne mod tilstandsændringer.

Rekreativ udnyttelse

Lokaliteten er et yndet udflugtsmål for både turister, dykkere og lystfiskere og besøges årligt af flere tusinde mennesker. Dette skyldes til dels at lokaliteten er let tilgængelig, idet der kun er få hundrede meter fra den offentlige parkeringsplads ved Havmøllen til selve bakkeknolden, men selvfølgelig spiller muligheden for oplevelsen af en afvekslende natur med et unikt plante- og dyreliv en stor rolle. Endvidere er det en overkommelig gåtur, hvis man følger stien hen til udsigtspunktet, ned ad trappen og langs stranden tilbage til parkeringspladsen.

Planter

Jernhatten er mest kendt for sin særegne flora, hvilket skyldes et helt specielt mikroklima. Stedet er beliggende i udkanten af det område, hvor der er tale om Storebæltsklima. Dvs. at nedbørsmængden er lille og antallet af solskinstimer er højt. Dette betyder, at der på den stejle sydvendte skrænt er en høj indstråling, hvilket fører til en højere temperatur. Disse forhold påvirker især sammensætningen af urtevegetationen. Her er det muligt at finde arter, hvis hovedudbredelse er i Sydøsteuropa. Som eksempel herpå kan nævnes Liden Sneglebælg og Knopnelliike. Desuden foreligger en usikker observation af Hjorterod, en sjælden skærmpolante der kun er kendt fra få danske lokaliteter. Blandt andet er arten kendt fra kyststrækningen mellem Sletterhage og Lushage på Helgenæs, som også ligger inden for området med de ovennævnte klimatiske forhold.

Skrænten har karakter af et overdrev, der er under tilgroning. Der findes dog stadig lysåbne partier, men størstedelen er efterhånden dækket af krat og spredte buske. Tilgroningen har en negativ indflydelse på mange af de arter, der er karakteristiske for overdrev. Dette skyldes til dels at jordbunden bliver mere næringsrig på grund af den øgede mængde humus, hvilket favoriserer de mere konkurrencesterke arter, der netop foretrækker en mere næringsrig jordbund. Endvidere falder lysintensiteten på bunden, hvilket skaber dårlige betingelser for lyskrævende arter.

På de områder, der stadig er lysåbne, findes arter, der netop er karakteristiske for tørt græsland på mere eller mindre kalkrig grund. Dette drejer sig blandt andet om Gul Evighedsblomst, Håret Høgeurt, Gul Snerre, Kornet Stenbræk, Trekløft-Stenbræk, Mark-Krageklo, Hjertegræs, Bakke-Jordbær, Almindelig Knopurt, Blågrøn Star, Mark-Bynke, Eng-Havre, Foder-Vikke, Gold Hejre, Vold-Timian, Vellugtende Gulaks og Nikkende Limurt. Derudover findes Hulkravet Kodriver, samt en bestand

af Tyndakset Gøgeurt. Store områder på den nedre del af skrænten er desuden dækket af Blodrød Storkenæb, - en art, der favoriseres i tidlige tilgroningsstadier.

Krattet består af adskillige arter af vedplanter. Jeg har således fundet arter som Ene, Skov-Elm, Bøg, Hassel, Rose, Æble, Tjørn, Slåen, Kirsebær, Benved, Vedbend, Alm. Hyld, Alm. Gedeblad, Kvalkved, Vrietorn mv. Rose og Slåen er pionerarter, og dominerer de senest tilgroede arealer. Senere får de følgeskab af andre arter, som tilsyneladende udkonkurrerer pionerarterne på sigt. Således er Slåen kun svagt repræsenteret i de ældre dele af krattet, hvor bundvegetationen også synes at være ret artsfattig og bestående af nitrofile og skyggetolerante urter.

Vegetationen under de gamle, krogede bøgetræer er tæt og består næsten udelukkende af Bingelurt, Vedbend, Blå- og Hvid anemone. Vedbenden breder sig hastigt, ikke blot som bunddække, men klatrer også op ad de omkringstående træer og buske. Dog ses den ikke så hyppigt i bøgene, hvilket formentlig skyldes disse træers glatte læderbark. Vedbenden foretrækker arter med en mere ru og furet bark.

I de ældste og mest tillukkede krat findes ingen eller kun sparsom bundvegetation, ofte bestående af Burrenerre.

I den sydøstlige hjørne af Jernhatten findes en lille skyggefuld lund, bestående af gamle Tjørn, Hassel og Æble. Jorden er næringsrig og bundvegetationen består hovedsageligt af Burrenerre, Stor Nælde, Vild Kørvel og Feber-Nellikerod. Alle arter som trives på fugtige, skyggefulde lokaliteter.

Strandoverdrevene indeholder arter som Engelsk Græs, Knoldet Mjørdurt, Tofrøet Vikke, Gul Snerre, Lancetbladet Vejbred, Alm. Kællingetand m.fl. På strandvoldene findes endvidere Strandkål, Strand-Bede, Følfod samt Sand-Frøstjerne.

I 1975 var det endnu muligt at finde Klokkelyg i et lille hedekær nord for Jernhatten, men siden er såvel Klokkelyg som hedekær

forsvundet. Ligeledes har der tidligere været en bestand af Salep-Gøgeurt men denne art er også forsvundet fra stedet.

Svampe

Også med hensyn til fungaen findes der arter, som ellers ikke er så almindelige. Det drejer sig blandt om følgende arter, der i 1998 blev fundet på overdrevet på nordsiden af Jernhatten ; Jensens Vokshat, Bævrekølle, Tyndbladet Vokshat, Sortblå Rødblåd og Spidspuklet Vokshat.

På det østlige strandoverdrev er der endvidere fundet Lille Bægertragthat og Kyst-Champignon.

I krattet er det muligt at finde forskellige vedboende svampe, og arter der i øvrigt foretrækker mere skyggefulde og næringsrige lokaliteter. På flere æbletræer er der fundet Børstehåret Spejlporesvamp og på ældre hyld er Judasøre såre almindelig. Enkelte steder i krattet findes Vårmusseron, en af forårets få spisesvampe.

Fugle

Hvad angår fuglene er Jernhatten ikke en lokalitet med de helt store seværdigheder. Dog findes her Karmindompap. Karmin-dompap er en forholdsvis ny ynglefugl her i landet, idet den indvandrede fra Østen midt i 1970'erne. Første gang arten med sikkerhed blev registreret i Danmark var i 1941. Hannen er med sit karminrøde hoved, bryst og overgump let genkendelig. Desuden er den ret tillidsfuld, hvilket gør det muligt at studere den på nær hold, mens den sieder i toppen af en busk og synger. Desuden er den vel en af vore høfligste fugle, idet sangen med lidt god vilje kan vokaliseres som "pleased to meet you"

Nedenfor skrænten findes ynglende Ederfugle. Dette menes at være en af de eneste ynglelokaliteter på det jyske fastland. Ederfuglen har som den eneste af vore andefugle en vane med at lade andre artsfæller passe på ungerne. Ofte er det et-årige hunner, der påtager sig rollen som barnepige. Dette har

til formål at beskytte ungerne mod fjender. Ofte kan man se to-tre unge hunner svømme omkring en ældre hun og hendes unger. Sådanne "børnehaver" er almindelige at se i umiddelbart ud for kysten omkring Jernhatten

Stor præstekrave har tidligere været registreret som ynglefugl, i lighed med Vibe og Gravand. Ligeledes er der ynglende Rødrygget Tornskade. Dens foretrukne habitat er lysåbne områder med krat af slåen, rose og tjørn. Tornskaden lever hovedsageligt af større insekter, men tager også smånavere og småfugle. I perioder med rigelig føde samler den til forråd, som den opbevarer ved at spidde byttet på torne. Sådanne fadebure findes almindeligvis i tæt krat.

Herudover kan nævnes en lang række almindelige småfugle som f. eks. Bogfinke, Gulbug, Tornsanger, Skovpiber og Gulspurv.

Krybdyr:

Blandt krybdyrene er der observeret Almindelig Hugorm, Sort Hugorm og Markfirben. Den sorte hugorm er en variant af den almindelige hugorm, og findes primært i den sydøstlige del af landet. Den kan kendes fra snogen på, at den ikke har gule nakkepletter. Der er en hypotese om, at den sorte hugorm er en skovform, der er trængt tilbage fra områder, hvor heden bredte sig. Det kan forklare, hvorfor den stort set ikke findes på vestkysten. En anden ting, der taler for denne hypotese er, at den sorte hugorm i skyet vejr, har en kropstemperatur, der er højere end hos den almindelige hugorm. Dette kan forklares ved, at sort bedre opsuger stråling end andre farver. Dette er en fordel i en delvis skygget biotop i skoven. Endelig er den sorte hugorm bedre camoufleret i skoven i forhold til åbent land.

Om der også findes skovfirben i området er uvist.

Insekter:

Desværre har det ikke været muligt at skaffe ret mange oplysninger om insekterne på sted-

Okkergul Pletvinge. Foto: Lars Skipper

et. Under et besøg på stedet i begyndelsen af juni 2002 blev der observeret følgende sommerfuglearter: Okkergul Pletvinge, Alm. Blåfugl, Rødplettet Blåfugl, Vejrandøje og Okkergul Randøje. Alle arter er almindelige på det sydlige Djursland. Fælles for de nævnte arter er, at de foretrækker tørre, lysåbne lokaliteter. En betingelse for sommerfuglenes tilstedeværelse er, at deres værtsplanter findes på den givne lokalitet. Således er Okkergul Pletvinges foretrukne værtsplante Lancetbladet Vejbred, som er uhyre almindelig i området. Derimod foretrækker Alm. Blåfugl ærteblomster, især arter som Gul Kløver og Alm. Kællingetand.

Pattedyr

Heller ikke med hensyn til pattedyr har det været muligt at skaffe tilstrækkeligt med oplysninger. Der findes med sikkerhed Hare og Ræv i området. Desuden findes der sikkert adskillige musearter i området. Hvilke arter det drejer sig om, ved vi forhåbentlig når projektet "Dansk Pattedyratlas" afsluttes.

Livet i vandet ud for Jernhatten

Stenrevet ud for Jernhatten skaber betingelser for et varieret dyre- og planteliv. På de lavere områder med stenbund findes

Oliebille kan været ret hyppig ved Jernhatten på lune forårsdage. Foto: Chr. Lange.

tangskove af især Savtang, Blæretang, Lav Kløvtang, Sukker- og Fingertang. Opskyttet på stranden består også af talrige arter af tang. Foruden de allerede nævnte arter, kan nævnes Carrageentang, Blodrød Ribbeblad, Bugtet Ribbeblad, Korralalge, Kødblod og Horntang.

Umiddelbart efter stenrevne ligger Hjelm Dyb, hvis dybde nogle steder er større end 30 meter. Der er tale om en stærk nordgående strøm hvilket har medvirket til dannelsen af stejle sider.

Forholdene betyder, at Jernhatten er et særdeles godt sted at fiske, idet der er mulighed for at fange Tobis, Havørred, Torsk, fladfisk og Hornfisk. På de dybere steder findes en bundfauna bestående af blandt andet Molboøsters, slangestjerner, børsteorme, sømus og tårnsnegle. Desuden er det muligt at finde skaller på stranden af Almindelig Strandsnegl, But Strandsnegl, hjertemuslinger, sandmuslinger, Molboøsters og Blåmuslinger.

Det bør også nævnes at farvandet ud for Jernhatten er en vigtig gydeplads for sild.

Stenrevne ud for Jernhatten er interessante for dykkere på grund af flere grunde. Dels på grund af det mangfoldige liv på biotopen, men også på grund af at der findes flere gamle

skibsvrag i nærheden af kysten. Blandt andet findes en gammel skonnert fra 1880.

Området i fremtiden

Den største trussel for området er som sagt den massive tilgroning. Tilgroningen medfører, som tidligere nævnt, at en række plantearter er i fare for at forsvinde. Dog er tilgroningen ikke en trussel for de lysåbne plantesamfund alene, men også for de dyrearter, der er afhængige af lysåbne plantesamfund. Det drejer sig f.eks. om sommerfuglene, hvor mange arter er betingede af tilstedeværelsen af bestemte plantearter.

Af samme årsag ville det være ønskeligt om tilgroningen stoppes. Dette gøres mest effektivt ved græsning. Imidlertid er området så tilgroet, at græsning med kvæg ikke er tilstrækkelig. I stedet kunne man måske overveje at lade får og geder græsse lokaliteten i en periode. Spørgsmålet er, om ikke man i begyndelsen burde rydde en del af lokaliteten for krat, hvorefter lokaliteten skulle vedligeholdes med græsning. Her er det nødvendigt at tilpasse antallet af dyr, således at græsningstrykket ikke bliver for højt, da det kan skade plantesamfundet på en negativ måde.

Oprindelig var det meningen at Århus Amt skulle udarbejde en plejeplan for området, men dette er desværre aldrig sket, hvorfor der er fare for, at tilgroningen fortsætter uhindret.

Jernhatten er en lokalitet som jeg varmt kan anbefale at besøge. Et spændende sted, hvadenten man interesserer sig for det botaniske aspekt, eller hvis man blot vil nyde de smukke omgivelser. De, der ikke har mulighed for at komme dertil med bil, skal ikke fortvivle. Det er også muligt at komme dertil med offentlig transport, idet buslinie 351 mellem Ebeltoft og Grenå kører lige forbi flere gange daglig.

Til sidst mangler jeg bare at ønske jer alle en rigtig god tur!

Kilder:

Bruun, Hans Henrik & Rasmus Ejrnæs. 1998. Overdrev – en beskyttet naturtype. Miljø- og Energiministeriet, Skov- og Naturstyrelsen. Gads forlag.

Dahl, Knud. 1967. Naturfredninger i Østjylland – Randers, Århus, Skanderborg og Vejle Amter. G.E.C. Gads Forlag.

Dahl, Knud. Fredede områder og statsskove. Jylland. Danmarks Naturfredningsforenings Forlag.

Kjærgaard, Jan. 1981. Udbredelsen af Sort Hugorm i Danmark. Flora og Fauna. 87. 27-29.

Lange, Peter & Morten Nielsen. 1998. Fuglelokaliteterne i Århus Amt, bd. 1. DOF Niels Blædel (red.). 1965. Nordens Fugle i farver. Ejnar Munksgaard, Skandinavisk Bogforlag.

Nielsen, Marianne Brøndholt & Laus Wilche Jensen. 1987. Havbundsundersøgelser – Råstoffer og fredningsinteresser. Grenå. Skov- og Naturstyrelsen.

Wind, Peter. 1990. Oversigt over botaniske lokaliteter, bd. 7. Århus Amt. Skov- og Naturstyrelsen, Miljøministeriet i samarbejde med Dansk Botanisk Forening.

Desuden skal der lyde en tak til alle de personer, der har bidraget med oplysninger af forskellig art.

Forfatterens adresse:

Spobjergvej 61, 8220 Brabrand

Projekt Odderholm/Dalgård

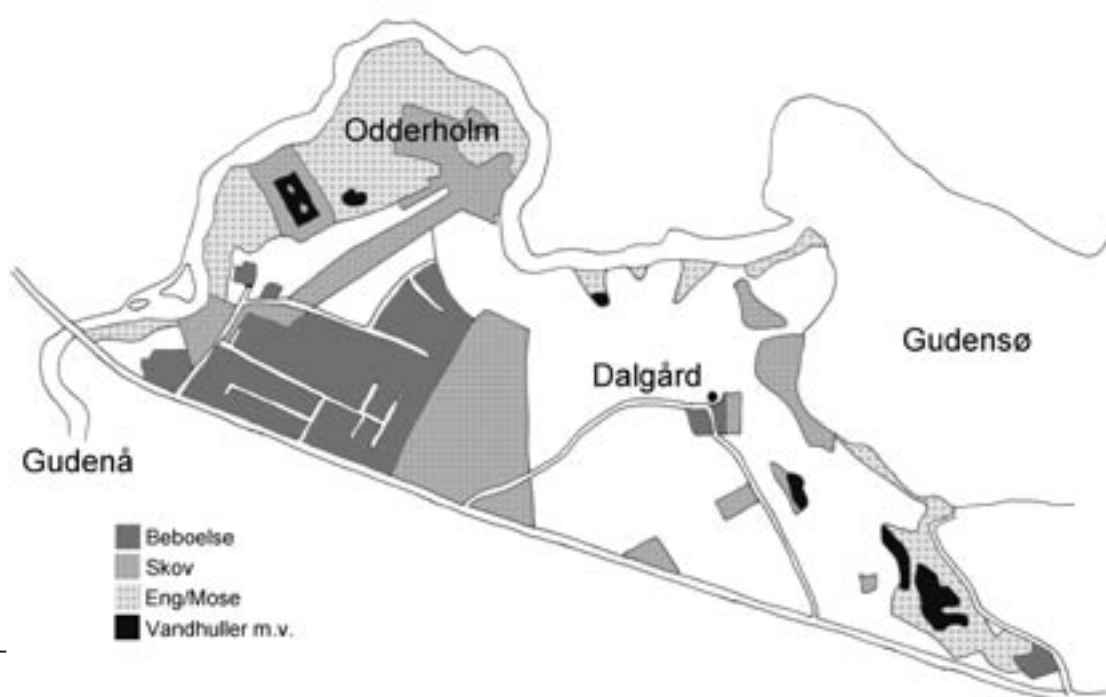

Redaktionen

Efter i et par år at have leget med tanken om at vælge et naturområde som vi vil undersøge i detaljer igennem en årrække, har vi i bestyrelsen besluttet at vælge området Odderholm/Dalgård, der er beliggende sydøst for Gl. Rye. Nord- og vestgrænsen dannes af Gudenåen og Gudensø; sydgrænsen følger landevejen mellem Gl. Rye og Boes; mod øst afgrænses området af en grusvej, vest for Bjergesbakke. Området er ca. 2 km langt på det længste sted og ca. 1 km bredt hvor det er bredest. En stor del af arealerne ejes af Silkeborg Statsskovdistrikt.

Kriterierne for et undersøgelsesområde var bl.a. at det ikke skulle være for velundersøgt, af en overskuelig størrelse, alsidigt og i overskuelig afstand fra Århus.

Planen er, at vi vil tage herud i foreningsregi et par gange årligt og indsamle viden om dyr, planter og svampe i området i form af artslister, optællinger, overvågning af udvalgte arter m.v. Herudover er der selvfølgelig også basis for, at medlemmer kan tage ud i området på egen hånd og supplere foreningens viden.

Oversigt over undersøgelsesområdet

Alm. Flodguldsmed er gået markant tilbage i Danmark og yngler i dag sandsynligvis kun i Midtjylland. Arten, der også er i kraftig tilbagegang i en stor del af dens øvrige udbredelsesområde, er i Danmark rødlistet som sårbar. Foto: Lars Skipper.

Vi vil, sandsynligvis en gang årligt, bringe en status i Gejrfuglen, hvor vi vil berette om årets spændende fund og oplevelser. Artslister m.v. vil kunne ses på foreningens hjemmeside på adressen www.gejrfuglen.dk. Området rummer nogle meget fine kær, især Odderholm, der indeholder både rigkærspartier med bl.a. Maj-Gøgeurt, Leverurt, Tvebo Baldrian og en kæmpebestand af Eng-Troldurt, samt fattigkærspartier med bl.a. Tranebær, Rosmarinlyng, Dynd-Star og Mose-Pors. Vand-Portulak og Børste-Kogleaks er set i østenden af området. Desuden er området bemærkelsesværdigt rigt på Star-arter, 15-20 arter kan findes i kæret alene. Af dyr kan bl.a. nævnes Snog, Grøn Frø, Alm. Flodguldsmed samt Dolomedes, en af vores største edderkopper. Området er generelt meget fugtigt, men en lille del af området er hævet en halv meter over resten og rummer bl.a. en fin bestand af Alm. Månerude.

På de landskabeligt smukke overdrev ved Dalgård findes fine eksempler på sandmarksflora med arter såsom museurter (tre arter), knavel (to arter), Gul Evighedsblomst og Sandskæg. Arter som Svineøje, Grøn Skærmaks og Tandbægret Vårsalat er fundet på

Dolomedes er en af vores største edderkopper og den der kan give det heftigste bid. Den ses hyppigt i småpytter i kæret ved Odderholm, hvor den trods sin størrelse bevæger sig rundt på vandoverfladen. Foto: Lars Skipper.

mere forstyrrede voksesteder. Overdrevene er rige på insekter, ikke mindst græshopper. Efter sigende skulle Hedelærke også holde til her.

Af andre biotoper kan nævnes fine veludviklede ellesumpe med bl.a. store bestande af Kær-Mangeløv samt diverse vandhuller.

En temmelig stor del af området udgøres af et sommerhusområde, der også vil indgå i undersøgelsen. I den centrale del lå indtil for nyligt gården Dalgård, der blev afviklet for en halv snes år siden. Nu er det stort set kun forekomsten af haveplanter, der røber at her har ligget en gård.

Vi er naturligvis meget interesserede i at få lokket folk med i felten, der har lyst til at hjælpe med at udarbejde artslistes, lave optællinger, overvåge udvalgte arter og hvad vi ellers kan finde på.

Vores første tur til området finder sted lørdag d. 7. september i år. Vi ses !

DE GRØNNE SIDER

Søren Højager

Anholt

Verden er underlig!

En orienteringsklub har ansøgt om at afholde et orienteringsløb i det fredede område - Ørkenen - på Anholt. Naturligt nok har Fredningsnævnet for Århus Amt givet afslag på denne ansøgning. Et så unikt område som Ørkenen skal selvfølgelig ikke bruges som kulisse for et orienteringsløb. Hermed kunne denne sag være endt lige så upåagtet, som den fortjener. Men NEJ, afslaget er minsandten blevet påklaget til Naturklagenævnet. Resultatet af denne påklage kendes ikke, men det gør til gengæld indholdet af klagen. I det følgende bringes en af godbidderne i argumentationen for løbet:

”Alle løbere bevæger sig til fods. Vi har ved et simpelt forsøg prøvet at løbe 50 gange over et stykke lavdækket sand. Efterfølgende kunne vi ikke se nogen som helst skade på området. ... Vi har erfaret, at Ørkenen er hjem for en stor bestand af rådyr (ca. 200). Hvordan kan man forsvare en sådan bestand i området hele året, hvis vi ikke må løbe der en enkelt dag? Vi har ikke klove og spiser ikke lav. ... Vi er af den overbevisning, at vi holder os inden for fredningens formål.”

Fredningsnævnet har i øvrigt rådført sig med professor Ib Johnsen fra Københavns Universitet, der kender Ørkenen bedre end de fleste. Om hans udtalelse skriver ansøgeren: ”Vi kan ikke acceptere, at vi ikke får lov

til at lave et velorganiseret stævne, hvis det blot er en skrivebordsafgørelse uden hold i virkeligheden”.

PS: Der er netop kommet en endelig afgørelse fra Naturklagenævnet. Nævnet udtaler bl.a.: Udtrykket ”Der gives almenheden ret til færdsel til fods” må forstås som omfattende almindelig færdsel til fods og ikke organiserede sportsarrangementer af en karakter som det omhandlede. På baggrund af det anførte om orienteringsløbets omfang og risiko for væsentlig negativ påvirkning af vegetationen, finder Naturklagenævnet, at det ansøgte vil stride mod fredningens formål om at bevare og beskytte den særlige natur og de særlige naturvidenskabelige interesser, der knytter sig til Ørkenen. Med andre ord et klart NEJ fra Naturklagenævnet til orienteringsløbet.

Blåmuslingefiskeri i Århus Amt

Fra Alrø har jeg flere gange set, hvordan man fanger blåmuslinger i stor skala (Vejle Amts del af Horsens Fjord). Hver gang har jeg funderet over, om bunden og bundfloraen og -faunaen virkelig kan tåle en så hård belastning. Endvidere har det undret mig, at det er tilladt at fjerne så stor en del af fødegrundlaget for bl.a. ederfuglene i et internationalt beskyttet område netop oprettet af hensyn til ederfuglene og de andre havfugle. Nu har Århus Amt udsendt en smuk lille

publikation om dette emne, og den giver (mod min forventning) ikke anledning til bekymring. I 1996 blev bestanden af blåmusling i fiskeområdet i Århus Amt beregnet til 440.000 tons. Der er registreret op til 67.000 ederfugle i området, og deres fødebehov kan dækkes af 235 tons daglig. Fiskeriet udgør 18.000 tons årligt, så der burde være plads til alle, og der er ingen grund til at tro, at bestanden af blåmusling bliver overfisket.

Der kan dog være en konflikt mellem ønsket om øget udbredelse af ålegræs (gælder bl.a. Horsens Fjord) og muslingefiskeri. Derfor vil et af de væsentligste emner i de kommende forhandlinger være, om der skal være forbud mod blåmuslingefiskeri i ålegræsområderne. Det vil desuden blive diskuteret, om det vil være nødvendigt at friholde andre områder, evt. stenrevsområder, for blåmuslingefiskeri.

Vegetation i Gudenåen

Et smukt fotografi af brudelys danner forside på rapporten: "Vegetation i Gudenåen 2001", rapport nr. 22 fra Gudenåkomiteen. Billedet er valgt, fordi netop denne i Danmark ikke særligt almindelige plante forekommer over lange strækninger og med stor hyppighed i Gudenåen. Den forekommer her både som sumpplante og som vandplante og er registreret i 73% af samtlige undersøgte vandløbssegmenter. – Der er i vandløbet registreret i alt 80 arter, 5 krydsninger, 1 varietet og 1 ubestemt art af vandløbsplanter. Dermed kan Gudenåen som helhed betragtet karakteriseres som en meget artsrig å, der under skyldig hensyntagen til plantegeografien huser en meget stor del af de danske vandløbsplanter, der overhovedet er mulighed for at træffe i den del af landet, som åen gennemstrømmer. Rapporten starter med følgende citat fra 1905: "Plantevæksten i selve Aaen er rig og afvekslende, ja, i den Henseende er Gudenaaen vist det mest interessante af de danske Aaløb". Overraskende konstateres det, at dette næste 100 år gamle udsagn fortsat er dækkende for det indtryk, som en fornyet undersøgelse af vegetationen i 2001

efterlader sig.

Rapporten, der kan lånes via ØBF, er rigt illustreret med farvefotos af karakteristiske åstrækninger og floraelementer.

Ingen jagt på skarver

Dette er overskriften på en pressemeddelelse fra Miljøministeriet, og bestemt en af de mere positive set i forhold til det debatoplæg, der siden januar har været til høring. I forhold til den gamle skarvforvaltningsplan får skarven bedre beskyttelse. Den må således ikke længere reguleres ved beskyddning i yngletiden. Uden for yngletiden får fiskerne til gengæld mulighed for at regulere skarven ved faststående fiskeredskaber inden for en afstand på 1.000 meter. Tidligere var grænsen 500 meter. Lige som nu kan Skov- og Naturstyrelsen give dispensation til regulering af ynglebestanden i lokalområder, hvor der er store problemer i forhold til fjord- og kystfiskeri. Der åbnes for to såkaldte reguleringsforsøg i henholdsvis Ringkøbing og Nissum Fjorde. De østjyske skarver klarede altså frisag denne gang.

Skov og natur

På denne plads bød jeg i 1996 et nyt skrift - Essens - velkommen. Essens var et nyhedsbrev, som Skov- og Naturstyrelsen stod bag og som havde til hensigt at give en aktuel og oversigtlig orientering om styrelsens aktiviteter. Med regeringsskiftet er dette lille skrift indstillet. Nu kunne man måske tro, at det skyldes, at der ingen aktiviteter er i Skov- og Naturstyrelsen, som er værd at skrive om. Men så galt er det alligevel ikke! Essens er nemlig erstattet af et nyt nyhedsbrev "Skov og Natur", som fremover kommer hver 14. dag i en elektronisk form. Abonnement kan tegnes på hjemmesiden skovognatur.dk/nyheder. Abonnementet er som for Essens gratis.

Vandløb på Norddjursland

Århus Amt gennemførte i 2000 en intensiv undersøgelse af forureningstilstand, smådyrsfauna, fysiske forhold og fiskefauna i vandløbene på det nordlige Djursland. Disse undersøgelser er nu afrapporteret i "Miljøtilstanden i vandløb på det nordlige Djursland, 2000".

Undersøgelsen viste bl.a., at vandløbenes målsætning er opfyldt på 44% af de undersøgte lokaliteter. Sammenlignet med en lignende undersøgelse i 1995 er der sket en forbedring af tilstanden i områdets vandløb. På 30% af de vandløbsstrækninger, hvor fiskebestanden blev undersøgt, var der en god ørredbestand, mens ørredbestanden på ca. 70% af vandløbsstrækningerne ikke var tilfredsstillende.

NATURGLIMT

Bent Vestergaard Petersen

VEJRET

Den milde vinter fortsatte ind gennem marts og april, der begge var varmere end normalt og marts blev desuden mere solrig. Bøgen sprang i det østjyske ud omkring den 20. april - ca. 14 dage før normalt. Maj blev også lun og med nedbør tæt på det normale.

BOTANIK

Genfund af Hvid Sækspore og Kortskaftet Skeblad i Århus Amt

Et enkelt individ af Hvid Sækspore er glædeligt fundet på en lokalitet ved Mariager, og Kortskaftet Skeblad er fundet i en pæn bestand i Fussing Sø. Begge fund er nærmere omtalt i Dansk Botanisk Forenings tidsskrift URT.

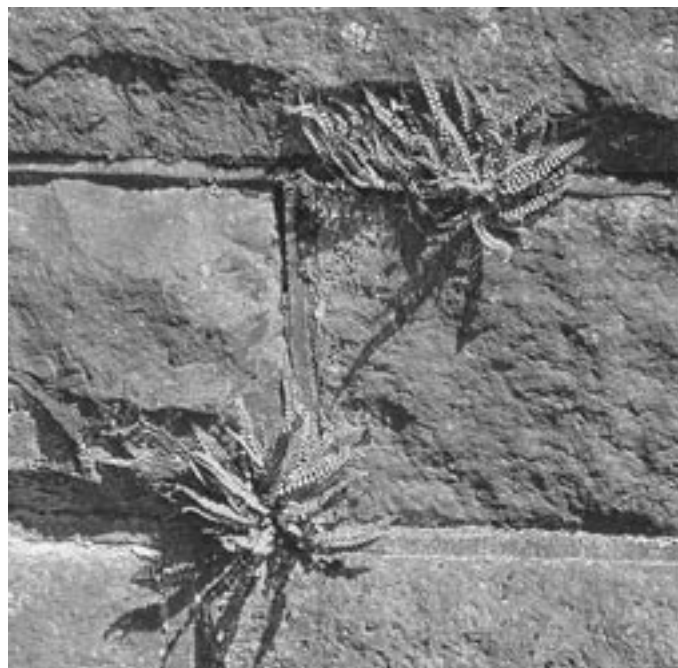
Vår-Kobjælde breder sig endelig på Randbøl Hede

Mårettet naturpleje omkring de 3 store planter af Vår-Kobjælde på Randbøl hede har endelig givet resultat. I år blev der i april optalt 4 blomstrende planter og 9 vegetative småplanter. De nye småplanter etablerer sig tilsyneladende kun lige omkring moderplanterne og ser ikke ud til at sprede sig til et større nærliggende areal, hvor lyngetørven er blevet afskrabet. Nær kobjælderne vokser

for øvrigt Guldblomme og mindst 6 kloner af Lyng-Star.

Rundfinnet Radeløv ved Trebroer

Bestanden af Rundfinnet Radeløv på bropilen ved Trebroer over Århus Å har det stadig fint. Den har bredt sig over et større areal de sidste år og der er omkring 40 planter heraf mange store. Da den blev opdaget i 1995 var der ca. 10 individer. Det er den eneste kendte bestand i Østjylland (Århus og Vejle amter).

Rundfinnet Radeløv fra stensætningerne ved Trebroer. Foto: Stig Bachmann Nielsen.

Kær-Fnokurt

Den ubestandige og gullistede Kær-Fnokurt er set med 2 individer i Uldum Kær. I nyere tid er den i det østjyske kun set ved Matstrup Å og Stenvad Hede.

Vår-Ærenpris

Vår-Ærenpris er kendt for at have flere voksesteder omkring vestenden af Mossø. Den er nu også opdaget på Djursland, idet omkring 100 individer stod sammen med typiske følgearter såsom Mark-Ærenpris, Liden Museurt, Blåmunke og Flerårig Knavel i en vejkant i sommerhusområdet ved Krakær et par km nordøst for Femmøller.

Skælrod set på mange lokaliteter

Den gullistede Skælrod er i foråret set mange steder, hvoraf kan nævnes adskillige fund i Kolding Skov og Marielund ved Kolding. Den er desuden set nær Vejle ved Højen Å, i en park i Børkop, i Brakør skov ved Horsens og endelig i en askesump i Nim Skov.

Jordbær-Potentil endnu engang

I den sydlige del af Østjylland ser Jordbær-Potentil ud til at være ret så hyppig mens den bliver sjældnere mod nord. Omkring Kolding har den således mange voksesteder og i store bestande som i Marielund, Kolding Skov, Bramdrup Skov og Stenderup-skovene.

Et nyt fund af Ræve-Star i Østjylland

To tuer af den sjældne Ræve-Star er fundet ved vandhullet nedenfor parkeringspladsen ved Moesgård Museum. Hvordan er den dog kommet hertil? I Østjylland er den indenfor de sidste 20 år kendt fra fund nær Skjød, ved Stavns Fjord og ved Eskelund ved Århus. Alle lokaliteter er ved vandhuller og kun med få planter.

En stor bestand af Hylster-Guldstjerne

Adskillige hundrede planter af Hylster-Guldstjerne er fundet ved voldstedet "Husvold" i Stenderup Sønderskov. I litteraturen er den

i øvrigt kun nævnt fra 7 lokaliteter i Vejle Amt, men formentlig er den noget hyppigere da den vel overses eller forveksles med Alm. Guldstjerne.

Trekløft-Stenbræk langs jernbaner

Trekløft-Stenbræk blev i foråret set som talrig langs sporene og andre steder nær banen ved Kolding Banegård. I litteraturen er den fra Vejle Amt kun kendt fra Tørring og Børkop baneterræn, men den kan sikkert findes mange steder langs jernbaner og på stationer amtet. Den ses i stigende hyppighed ved jernbaner i de sidste år formentlig på grund af ændring i pesticid-sprøjtningen på baneterræner. Fra Århus Amt foreligger 10 fund, dels fra baneterræner, vejkanter og brakmarker og dels fra mere naturlige voksesteder som de sandede skrænter på Djursland.

En stor bestand af Tyndakset Gøgeurt

En stor bestand på ca. 3000 individer af Tyndakset Gøgeurt er fundet i Stenderup Sønderskov ved Kolding. Planterne vokser i større og mindre grupper på og omkring det nordlige skovdige mellem voldstedet "Husvold" og P-pladsen NV herfor. Tyndakset Gøgeurt er desuden opdaget med en mindre bestand på 16 planter ved Gesager Å ved Merringgård.

Rævestar. Foto: Stig Bachmann Nielsen.

SVAMPE

Gul Nøkketunge (*Mitrula paludosa* - opmærksomhedskrævende - X) er i maj måned fundet i tusindvis i vandhuller ved starten af Skærbækken ved Silkeborg Golfbaner. Desuden er denne spøjse svamp set i massevis sidst i maj i Jenskær i Silkeborg Vesterskov.

INSEKTER OG ANDRE LEDDYR

Nogle sjældne biller

Et eksemplar af rovbillen *Mycetoporus aequalis* (rødlistet E) blev i februar sigtet af skimlede plantedele under et bræt ved Bindeballe nær Egtved. Det er den anden danske lokalitet, idet arten i Danmark hidtil kun er fundet ved Asserbo sidst i 1940'erne og her sigtet af svampet løv under lyngbuske.

Desuden blev der ved Bindeballe sigtet 1 han af rovbillen *Stenus assequens* (rødlistet V) ved roden af Lyse-Siv og 2 eksemplarer af dværgbilleren *Ptiliola brevicollis* (rødlistet

V) af skimlede halmballer. *P. brevicollis* er desuden sigtet af skimlet halmkompost ved Skibet nær Vejle, hvilket er det første fund i Danmark i faunadistrikt EJ.

Et enkelt eksemplar af heteromeren *Orchesia fasciata* (rødlistet E) er i maj banket af en egegren bevokset med træsvamp i Båstlund Krat nær Give.

Nogle sjældne og usædvanlige fund af sommerfugle

En usædvanlig tidlig Vejrandøje blev den 21. april set rastende på en gul teglmur i solskinsvej ved Trædballe ved Vejle.

Lindesværmeren (*Mimas tiliae*) blev 1. juni set på en cykellygte i et redskabsskur på Snerlevej i Vejle. Den var grøn i tegningerne.

Okkergul Pletvinge (*Melitaea cinxia*) (rødlistet V) er set på 2 lokaliteter nær Juelsminde. Dels blev 5 eksemplarer set på et overdrev mellem Klejs og Klejsgård, og dels blev 1 individ set på Sønderfælle ved Håbet nær Palsgård Gods. Det er en art med ringe

Gul Nøkketunge; små, orange tunger, der sidder på vanddrukne blade i rene bække. Foto: Chr. Lange

spredningsevne som ikke tåler gødskning af levestederne.

På engrådet Seljum ved Stenderup Sønderkov blev den 1. juni set mange - vel ca. 40 individer af Blodplet - *Tyria jacobaeae* (rødlistet V). Den må her være knyttet til Vand-Brandbæger. På samme lokalitet og samme dag blev der desuden set 1 individ af nældesommerfugl (*Araschnia levana*). Arten er under spredning i Danmark, men der foreligger kun enkelte fund fra Jylland endnu.

PADDER OG KRYBDYR

På Endelave er der af springfrø optalt over 2000 ægklumper i Lyngerområdet.

Strandtudse er på Hjarnø optalt med 15 hanner og ingen hunner i en strandsø på den sydlige strandeng. I grusgravsområdet ved Remmerslund nær Hedensted er der 2. maj optalt 76 hanner, heraf de 65 på en lokalitet reetableret med råjord. Der var 11 par i parring og 25 ægsnore. For øvrigt begynder den næsten altid at kvække lige når toget har passeret. På Endelave blev desuden optalt 34 hanner af strandtudse i 5 vandhuller med 6 par i parring.

En stor Snog blev set i engområdet Seljum ved Stenderup Sønderkov den 1. juni.

FISK

Bæklampret er observeret i Vejle Å ved Vingsted Dambrug nær Egtved den 3. april.

FUGLE

3 individer af Sorthovedet Måge blev den 24. april set på Mågeøen i Dons Nørresø ved Kolding. 4 dage senere blev 2 adulte set raste. De havde hver deres territorie, som de forsvarer, men der er ingen partnere til dem.

Den 26. maj er der set 2 Røde Glenter i Nimtofte-området på Djursland.

Der er kendskab til to ynglepar af Stor Hornugle i Århus amt og arten er set på enkelte nye lokaliteter. Er den forsvundet fra Grenå?

Den 13. maj er en Tredækker set raste på en eng nær Kongsgårde på Helgenæs. For et par år siden sås denne sjældne fugl på samme lokalitet!

På vejen gennem Solkærenge ved Kolding kunne man den 4. juni høre 3 syngende Vagtler på den ene side og Engsnarre på den anden.

PATTEDYR

Der er observeret spor mv. af Odder flere steder i Vejle Amt. Hvor Givevej krydser Skjern Å er der 21. april set flere både nye og gamle ekskrementer af Odder på den sydlige faunapassage under vejbroen. Desuden er et ekskrement fundet langs faunapassagen ved Vester Nebel Å under Kolding-Egtved vejen. Odderen er altså tilbage i Vester Nebel Å! Endelig blev en stor Odder set svømme i Dødeå 20 m øst for broen over Klosterkær den 27. maj kl. 22.30. Den gik i land, løb i store spring over engen og gik igen i åen ca. 100 m længere nedstrøms.

Som ny for Endelave blev en Rødmus fanget i fælde den 17. april ved Louisenlund.

Tre unger af Grævling har kunnet ses på ned til 3 meters afstand i maj måned i en skov ved Lisbjerg.

Vil man vide noget mere om hvad der er gjort af spændende iagttagelser i Østjylland, kan det anbefales at besøge Vejle Amt på http://www.vejleamt.dk/web/naturogmiljoe.nsf/Url/Nyt_om og Morten DD's hjemmesider <http://www.atalanta.dk>. Svampefundene er fra Myconews: myco@vip.cybercity.dk. Dette Naturglimt har gjort flittigt brug af disse.

En netversion af floradelen fra de sidste års Naturglimt kan ses på <http://home1.inet.tele.dk/biobent/florhodk.htm> suppleret med flere iagttagelser, fotos mm.

Referater

Fossiltur d. 31. marts 2001.

14 forhåbningsfulde fossiljægere drog denne gråvejrsmorgen mod syd for at finde fossiler. Turlederen var Tage Burholt, der tidligere har guidet ØBF'ere på fossilture.

Første stop på turen var Hundshage, umiddelbart syd for Snaptun. På denne strand, der strækker sig fra Snaptun og 5-6 km. sydpå finder man det såkaldte Brejningeler, aflejret i Miocæn i tertiærtiden for mere end 5 millioner år siden. Denne type ler har et højt indhold af glaukonit (jernaluminiumsilikat), hvilket giver leret en grønlig farve. Aflejringerne er kendt for sit forholdsvis store indhold af fossile snegle og muslinger. Der gik da heller ikke lang tid inden de første fossiler var fundet. Flertallet af turdeltagerne havde heldet med sig. En stor del af de fossile snegle blev fundet liggende løse i strandkanten, mens muslingerne primært blev fundet i aflejringerne. Ud over snegle og muslinger blev der desuden fundet en enkelt hvirvel fra en fisk.

Efter et par timer på denne lokalitet gik turen til Trelde Næs på sydsiden af Vejle Fjord. Ved Trelde Næs er det det såkaldte Lillebæltler, aflejret i Eocæn, man eftersøger fossiler i. Lillebæltleret rummer overvejende ret små fossiler, så som brachiopoder, fiskeskæl og -tænder samt søliljestilke. Der er dog fundet så spændende sager som resterne af sværdet

fra en sværdfisk, krabbeskjolde og skildpaddeskjolde og flere deltagere drømte således om at få et fossilt skildpaddeskjold med hjem i rygsækken. Denne drøm gik dog ikke i opfyldelse. Ud over fossile snegle og muslinger, blev der her fundet stilke af søliljer, og i vandkanten fandtes desuden "narreguld" (svovlkisel) og tungspat-klumpe, nogle ejendommelige ru klumper, der virkelig virkede ret tunge i forhold til andre sten.

En fin tur rundt på nogle af de klassiske østjyske fossilsteder.

Birthe Overgaard & Chr. Lange

Søby Brunkulslejer, den 25. august 2001.

Det var en lille sluttet flok på kun 4 personer, der begav sig til Midtjylland for at besøge dette særprægede område sydøst for Herning. Morgenstunden bød på regnvejr, men inden længe klarede det op, og da vi nåede målet skinnede solen fra en skyfri himmel og ikke en vind rørte sig.

Første stop på turen var udsigtspunktet i det sydvestlige hjørne af området. Herfra er der en storslået udsigt ud over lejerne. Størstedelen af området er i dag tilplantet eller vokset til som en naturlig del af successionen. Dog kan man ind i mellem de bevoksede arealer og de mange brunkulssøer, stadig se et par af de karakteristiske sandtipper. Mod vest er der udsigt til Herning Kommunes Losseplads,- et

På de store sandede flader i Søby ses ofte vindblæste sten med et karakteristisk trekantet udseende (stenen til venstre). Mange sten får desuden et blankpoleret udseende. Stenen øverst til højre er et forstenet søpindsvin. Foto: Lars Skipper.

ikke særligt smukt syn, men tilsyneladende er pladsen hjemsted for en flok ravne. I hvert fald blev der set mindst 15 ravne i umiddelbar nærhed af lossepladsen. I et par af de nærliggende søer nedenfor udsigspunktet sås Lille Lappedykker (3 stk.), Hvinand (3 stk.), Sorthalset Lappedykker (2 stk.), samt et ukendt antal Blishøns.

Næste stop på turen var Brunkulsmuseet, der er indrettet i et par af de gamle arbejderboliger. Museet rummer en stor samling af fotos fra dengang man stadig brød kul i området. På trods af museets ringe størrelse, bør man aflægge det et besøg, hvis man ikke har været i området før. Her kan man danne sig et indtryk af, hvordan brydningen af kulene foregik, samt de kummerlige forhold arbejderne og deres familier levede under.

Efter museumsbesøget gik turen til et område i den nordligste del af lejerne. Her havde vi mulighed for at besigtige et område, hvor sandtipperne endnu er helt bare, hvorfor arealet minder mest om et ørkenlandskab. I vandkanten ved et af de nærliggende vandhuller stod en fin bestand af Rundbladet soldug (> 100 eks.). Desuden blev der fundet Alm. Ulvefod. Ligeledes blev der set Spidsnudet frø. Denne art, hvor alle de fundne

dyr tilhørte *striata*-formen, blev fundet på samtlige af de besøgte lokaliteter. I alt blev der fundet 5-10 eksemplarer.

Fra et af højdedragene var der udsigt til den nærliggende Søby Sø, der er den eneste sø i området, der ikke er et produkt af kulbrydningen.

Herefter gik turen atter mod Århus efter en dejlig dag i særprægede område i det midtjyske.

Birthe Overgaard

Fossiltur til Gram Lergrav d. 9.3. 2002

Lørdag d. 9 marts mødte ca. 15 ØBF'ere op ved Lergravshuset, hvor museumspædagogen fra Midtsønderjyllands Museum startede med at give os en ret grundig indføring i lergravsområdets geologi og forhistorie.

I den geologiske periode, som kaldes Miocæn (del af Tertiærtiden) var store dele af Syd-, Vest- og Midtjylland dækket af et hav, som sandsynligvis har haft mange ligheder med den nuværende Nordsø. Leret i Gram er aflejret på bunden af dette hav for mellem 15 og 6 millioner år siden. De fossiler, der er fundet i Gram-leret gennem årene, fortæller om artssammensætningen i det tertiære hav, her har bl.a. levet mange forskellige encellede dyr og planter, over hundrede forskellige muslinge- og sneglearter samt krabber, søpindsvin, hajer, rokker, sæler, havskildpadder og hvaler.

Det er en helt speciel fornemmelse at spadserere (nogenlunde) tørskoet rundt, hvor der engang har svømmet hvaler og hajer. Årsagen til, at vi i dag kan gå på de gamle havaflejringer er, at området har hævet sig, hvorved kystlinien blev fortrængt mod vest.

Leret i Gram har været gravet op af egnens beboere til at lave tegl af, og midt i 1800-tallet blev der etableret et teglværk, som lukkede i 1988 på grund af vanskeligheder med af sætte produkterne.

I den periode, hvor der blev gravet ler, fandt man mange fossiler, bl.a. er der fundet 18 mere eller mindre komplette hvalskeletter. I

1976 blev det naturhistoriske og geologiske egnsmuseum Midtsønderjyllands Museum etableret på Gram Slot, og her blev fundene fra lergraven udstillet.

I 1990 blev Gram Lergrav sikret med naturforvaltningsmidler og offentlige og private midler, og i 1996 åbnede lergraven officielt for publikum. Lergraven er altid åben, og indenfor Lergravshusets åbningstid kan man købe gravekort.

Efter den teoretiske indledning, gik vi ud i lergraven, hvor leret er blotlagt på de ret store arealer, hvor der har været gravet råmateriale til teglproduktionen.

Leret i Gram er meget finkornet og formationens øverste lag (Gram siltet) består overvejende af ler og silt med en grønlig grå, eller næsten sort farve. Midterste lag (Gram leret) består af en mørk grå, kompakt og ensartet ler. Formationens nederste og ældste lag (Glaukonit leret) består af en mørk

grå ler med indhold af mineralet glaukonit. Lagene ligger i dag som da de blev aflejret, de er ikke blevet vendt rundt af istidernes gletsjerbevægelser.

Iført regnbukser, gummistøvler og skrue-trækker, gennemsøgte vi først området i overfladen, for det havde regnet dagen før, og så ligger mange fossiler blotlagt. Den mest almindelige og mest talrige musling i leret er den lille, trekantede *Astarte reimersi*, som er et ledefossil, d.v.s. et fossil, som er karakteristisk for en bestemt geologisk tidsperiode. Vi fandt da også mange *Astarte reimersi*, nok over hundrede i alt, samt en del eksemplarer af keglesneglen *Conus antediluvianus* og andre snegle og en masse småbitte øresten fra fisk.

Et enkelt af de lidt mere sjældne fund blev det også til, for pludselig stod Birthe med en flot, helt intakt hajtand i hånden, og så kom

Der rodes og graves og undersøges i leret i lergraven. Foto: Tove Yde.

Birthes fund: En hajtand! Foto: Tove Yde.

der gang i en meget koncentreret søgen for alles vedkommende!

Det er sådan, at museet forbeholder sig ret til at inddrage fossiler af videnskabelig eller udstillingsmæssig værdi, og derfor skal alle knoglefund og tandfund vises til museets medarbejdere. Birthe fik dog heldigvis lov til at beholde sin hajtand, som hun da også stolt fremviser ved enhver lejlighed!

Efter at have gennemført overfladen, skulle der graves med de medbragte skruetrækkere, hvilket gav endnu flere snegle, muslinger og øresten, stadig fortrinsvis *Astarte reimersi* skaller.

Det er meget tungt at vandre rundt i leret, i løbet af kort tid har man et par kilo ler siddende under gummistøvlerne, og efter et par timer i graven, spiste vi den medbragte frokost i Lergravshuset. Her er nogle af de mest almindelige fossiler udstillet, så man har mulighed for at bestemme sine egne fund.

Hvis man graver i lergraven, kan det godt betale sig at købe en kombineret billet, som også giver adgang til museet, der har til huse på det smukke, gamle Gram Slot, ca. 1 km fra lergraven. Vi sluttede af med et besøg på museet, som bl.a. udstiller nogle af hvalfundene fra lergraven. Overfor museet ligger Hvalhuset, hvor der er udstillet skelettet af

en 14 meter lang kaskelot, som strandede ved Henne Strand i 1984.

Åbningstider, adresse m.v. for museet og lergraven kan findes på www.grammus.dk

Tove Yde

Finnestribede Ferskvandsulke, d. 4. maj 2002

3 bilfulde glade ØBF'ere drog denne gang mod vest, på jagt efter Finnestedribede Ferskvandsulke (*Cottus poecilopus*). Første stop på turen var Vorgod Å ved Egeris, 5 km sydøst for Videbæk. Her skulle vi mødes med de to biologistuderende Hanne Lærke og Christian Petersen, som er i gang med at skrive deres afsluttende speciale om netop Finnestedribede Ferskvandsulke og deres økologi. Deres speciale bygger på ca. 10.000 fangster af ulke (dog er der ikke tale om 10.000 forskellige individer, idet en del af fiskene har været fanget gentagne gange).

Den Finnestedribede Ferskvandsulke er den eneste ferskvandsulke her i landet og forekommer naturligt i Skjern Å systemet. Idag findes ulken også i de øvre dele af Gudenåen, muligvis udsat ved menneskelig hjælp. Arten er rødlistet i kategorien "sjælden" (R), på trods af at den er ret almindelig i Skjern Å.

Hanne og Christian havde allerede fanget adskillige fisk inden vi ankom. Ikke blot ferskvandsulke, men også arter som Ål, Bæklampret, Gedde, Strømskalle og Ferskvandskvabbe/Knude. Desuden også yngel af Ørred og Laks. Først fik vi en demonstration af elfiskeri. I den forbindelse lykkedes det endvidere at fange en enkelt Stalling. Vi fik demonstreret hvordan ulkene mærkes således de kan identificeres ved genfangst. Det var uhyre spændende at høre om Hanne og Christians specialeprojekt samt at se de mange forskellige fisk.

Næste stop på turen var Skjern Å. Her laver DFU (Danmarks Fiskeriundersøgelser) undersøgelse af smolt hos ørred og laks. Smolten fanges i store fælder, men til tider er

det ikke blot smolt, der går i fælden også. Vi var så heldige, at man netop var i gang med at tømme fælden da vi ankom. Vi fik dermed lejlighed til at se arter som Regnbueørred, Laks, Ørred, Elritse, Ål og Flodlampret.

Næste stop på turen var Lønborg. Her er der et udsigtspunkt, hvorfra man får et indtryk af det store naturgenopretningsprojekt, hvis formål at føre Skjern Å tilbage til dens naturlige leje efter man i 1960 afvandede ca. 4000 ha enge og sumpområder fra Borris til Ringkøbing Fjord og omdannede disse områder til agerjord. I samme område blev de slyngede og fritløbende åer erstattet af inddigede åløb og kanaler.

Formålet med naturgenopretningen er at genskabe et stort sammenhængende naturområde og forbedre levevilkårene for vilde planter og dyr. Det er samtidigt et mål at genskabe ådalens selvrensende effekt og derved forbedre vandkvaliteten i Ringkøbing Fjord. Projektet omfatter 2200 ha ud af de 4000 ha eng og sump, der blev afvandet i 1960-erne. Resten af det gamle afvandsingsområde skal fortsat udnyttes til landbrugsdrift

Projektet blev påbegyndt i 1997 og forventes afsluttet i slutningen af 2002.

Finnestribet ferskvandsulk findes i Danmark kun i Skjernåen samt Gudenåen, hvor den dog sandsynligvis er udsat. Foto: Lars Skipper.

Efter en tiltrængt frokostpause, gik turen videre til det sidste stop som var Pumpestation Nord. Herfra er der rig lejlighed til at studere områdets fugleliv, men den dag, var der ikke meget mange sjældne arter at se. Blandt andet lykkedes det ikke, - trods ihærdig søgen - at finde Pomeransfugl på de nærliggende marker. I stedet fik vi lejlighed til at se og høre om den sjældne Vandranke, som gror i Skjern Å, idet en af turdeltagerne skriver speciale om netop Vandranke.

Det må siges at turen var særdeles vellykket, på trods af at fuglene ikke var meget for at vise sig frem den dag. Til gengæld så vi 12 arter ferskvandsfisk, hvilket er mere end en tredjedel af de arter, der findes i Danmark.

Der skal til sidst lyde en kæmpe stor tak til Hanne og Christian for deres medvirken.

Birthe Overgaard

Flodlampretten lever af ådsler samt af at suge sig fast på andre fisk og suge blod af disse. Den tilhører den primitive gruppe af fisk kaldet rundmunde, hvilket tydeligt ses på dette closeup-foto, der afslører dens drabelige gebis. Foto: Lars Skipper.

Høstemark Skov d. 25. maj 2002

Ved 8-tiden forlader vi, en flok på hele 26 personer i 6 biler, Harald Jensens Plads med kurs nordpå. Det faktum, at Høstemark Skov ikke er åben for offentligheden er klart medvirkende til at så mange vælger at bruge deres lørdag i ØBF-regi.

Et par timer efter møder vi naturvejleder Torkild Lund ved Vildmosegård beliggende få km. syd for Høstemark Skov. Efter en introduktion kører vi ad de lange lige veje gennem det bizarre og udanske landskab i Lille Vildmose, hvor tørv stadig bliver høstet og ligger i meterhøje stabler så langt øjet rækker. Vi gør holdt i et T-kryds for at spejde efter Trane og Kongeørn. Trane har ynglet i nogle år i området, og de er også set i år, men yngleaktivitet er ikke påvist. Både tæt ved Tofte Sø samt i et forsumpet område syd for Høstemark Skov holder de til. Et glimt af denne prægtige fugl bliver det desværre ikke til og en rovfugl i det fjerne der en over-

Bøg med Tøndersvampe. Foto: Lars Skipper.

gang mistænkes for at være en Kongeørn, er sandsynligvis blot en Musvåge.

Vi kører til Høstemark Skov, hvor vi kort efter at have passeret en af indgangene til denne indhegnede skov, gør et holdt og går en tur. Skoven bærer i den grad præg af at være græsningsskov, fortrinsvis græsset af en stor bestand kronhjorte (ca. 170 individer). Overalt ses små meterhøje bøgetræer, der har fået en hækagtig vækst efter konstant at blive nedbidt af kronhjorte. Stort set alt løv i indtil et par meters højde er ligeledes fortæret af hjortene. Skoven rummer med sine mange gamle hule træer en stor bestand - Danmarks tætteste bestand rent faktisk - af hulerugende fugle. Også mange insekter, ikke mindst biller, nyder godt af urskovspræget med de gamle trøskede træer. Hele 1.430 billearter (ud af Danmarks lidt over 3.700 billearter) er kendt fra området og enkelte af dem kendes i Danmark kun herfra. Vi passerer nogle meget smukke træstubbe fyldt med poresvampe. En mindre velset dyreart, der trives i bedste velgående her (især pga. hjortene) er Skovflåten. Da vi besøgte området med foreningen for nogle år siden var det helt ekstremt - på et tidspunkt kunne jeg tælle over 100 flåter siddende på mit ene bukseben !

Vi forlader skoven og kommer ud på nogle tætgræssede overdrev, der bl.a. rummer en meget stor bestand af Alm. Månerude. Også Slangetunge, en anden lille pudsig bregneart, findes her - en art, der kun sjældent forekommer på indlandslokaliteter. kommer man om efteråret, kan man være heldig at se nogle af de mange vokshattearter - ialt kendes 18 arter herfra, hvilket giver det rang af vokshatteoverdrev af national betydning. En anden svampeart, Blåhat (en art rødblad), forekommer her på sin eneste danske lokalitet og i øvrigt på en af kun tre kendte europæiske lokaliteter. Også Kejserrovbillen, den største af knap 1.000 danske arter af rovbiller kendes i Danmark kun fra Høstemark. En enkelt deltager har held til at se et eksemplar af arten. Inden vi forlader området, beundrer

vi en næsten kvadratmeterstor hvælvet mospude på en elletrunte i en ellesump. Vi bliver opfordret til at holde øje med kronhjorte, da vi kører videre gennem området og bliver bedt om ikke at stoppe, da dyrene er meget sky. At det er ganske vist er vi ikke i tvivl om, da vi ser et par store flokke i fuldt firspring.

På vores videre færd gør vi holdt for at kigge nærmere på højmosens planteliv. Rundbladet Soldug findes med lidt møje og besvær - i øvrigt findes de to andre danske arter Liden og Langbladet Soldug også her. Tranebær og Rosmarinlyng ses også, førstnævnte i store mængder. Enkelte steder ses Muldebær, der blot forekommer på en håndfuld danske lokaliteter.

Vi kører til Tofte Sø, beliggende ved nord-siden af den enorme højmose vest for Tofte Skov. Fra udsigtstårnet har man en glimrende udsigt over søen, der på sydsiden er afgrænset af en række "hvidkalkede" træer - et af Skarvens vartegn. Tofte Sø har med sine 4.030 Skarvepar overhalet Vørsø som Danmarks største koloni, så det faktum, at den lokale Kongeørn har en forkærlighed for Skarver får ikke den store betydning. Kongeørnen ynder at plyndre skarvrederne for store unger, men når kolonien er på sit højeste bliver det ligegyldigt for meget for Kongeørnen, der så

holder sig på afstand. Torkild Lund fortæller, at han har set Kongeørne slå Skarver i luften som en Vandrefalk slår sit bytte.

Efter Tofte Sø kører vi til Mulbjerg, en af Himmerlands adskillige kalkknolde, der rummer en rig flora. Det mest imponerende er den tætte bestand af Kobjælder, der på dette tidspunkt, medio maj, for de flestes vedkommende er afblomstrede og står med de smukke langhårede frugtstande. Såvel Opret som Nikkende Kobjælde findes her - den sidstnævnte dog i klart overtal. Af andre arter kan nævnes Plettet Kongepen, Blodrød Storkenæb, der fortrinsvis står på steder der er under tilgroning samt Kantet Konval - en art, der i Vestjylland er tilknyttet egekrat, men som her østpå typisk findes på kalkholdige skrænter. I vegetationen ses flere steder spind fyldt med natsværmerlarver; nogle af dem har forladt spindet og ses i procession på stien.

Turens sidste stop er kalkgraven ved Kongerslev - en lokalitet, der er kendt for at huse Stor Hornugle. Heldet er ikke med os, men i stedet lykkes det at finde en lille håndfuld visne standere af den sjældne Stor Gyvelkvæler, der snylter på Stor Knopurt.

PROGRAM 2002:2

Lørdag d. 22. juni 2002

Natravnens rige

Turen går til Gludsted og Nørlund Plantager i Midtjylland, hvor vi håber at opleve natravnens forunderlige sang. Undervejs gør vi stop ved bl.a. Vrås Sande, hvor man endnu kan opleve lynghedens natur. Turen finder sted i privatbiler (samkørsel koordineres af turlederen), medbring derfor benzinpenge ca. 80-100 kr. hertil. Vi forventer at være tilbage i Århus ca. kl. 01.30.

Mødested: P-pladsen ved Musikhuset i Århus kl. 18.30. Der er efter aftale med turleder mulighed for at støde til undervejs i Ry.

Turleder: Peter Lange, tlf. 8695 0341, e-mail: peterlan@post6.tele.dk.

Tilmelding: Til turleder senest 19.6.

Praktiske oplysninger: Medbring kikkert, madpakke og noget varmt at drikke. Vi er ude efter solnedgang hvor det kan være køligt, husk derfor påklædning efter vejret.

Arrangør: DOF

Lørdag d. 10. august 2002

Botanisk tur til Æbelø

Æbelø rummer en stor variation af naturtyper med strandeng, strandoverdrev og andre lysåbne arealer; men hovedparten af øen (126 ha) er dækket af skov. Det meste er løvskov med bl.a. gamle bøge- og egebevoksninger samt områder med mange andre arter løvtræ. Hele Æbelø er fredet og ejes af Aage V. Jensens Fonde. Turen starter i bus fra Århus. Medbring selv formiddagskaffe m.m. Ved Lindø Hoved på Fyn tager en traktor os på en 45 minutters tur ad Ebbevejen til Æbelø. Her vil vi vandre rundt på den smukke og interessante ø og især studere plantelivet. Der er også mulighed for badning. Turen er incl. en lækker frokost, der indtages i det fri. Drikkevarer skal man selv medbringe. OBS: Der kan intet købes på Æbelø. Kl. 17 bliver vi igen hentet af traktoren, som kører os tilbage til bussen. På hjemturen er der kaffe og en sandwich.

Mødested: Musikhuset Århus. Turen varer fra kl. 8 - ca. 19.45.

Pris: 250 kr.

Turleder: Eva Kullberg.

Tilmelding: Helst skriftlig til Eva Kullberg, Kalkærparken 117, 8270 Højbjerg eller e_mail: kullek@mail.tele.dk, tlf: 86278485 evt. telefonsvarer. Da der er begrænset deltagerantal, er man tilmeldt når man har modtaget en bekræftelse og indbetalt beløbet på 250 kr, der ind sættes på girokonto: reg.nr. 1199 kontonr: 526-1031 (med mærke Æbelø og afsender) eller sendt på check.

Arrangør : DBF - Jyllandskredsen i samarbejde med Danmarks Naturfredningsforening (Århus)

Lørdag d. 17. august 2002

Fugletur i Dyrby Krat og Kastbjerg Ådal

I krattet og ådalen finder vi de første sangfugle og vadefugle på træk til vinterkvartererne.

Mødested: Kærby Mølle kl. 9.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Lørdag d. 24. august 2002

Heldagstur til Tunø

Tunø er landskabelig en meget varieret og smuk ø, og den rummer samtidig en særdeles artsrig flora. I klinterne yngler tejest og digesvale, og i godt vejr ses ofte marsvin tæt på kysten. Vi vil gå en tur øen rundt samt slå et slag ind i den urskovsagtige lavere del af øen. (For yderligere beskrivelse af Tunø se GEJRFUGLEN 27. årg. nr. 4).

Mødested: Afgang fra Harald Jensens Plads kl. 07.45; hjemkomst samme sted kl. ca. 18.30.

Tilmelding: Af hensyn til pladsbestilling er det meget nødvendigt med tilmelding senest d. 9. august til Jørgen Laursen, tlf.: 8626 1296 eller til Søren Højager tlf.: 8624 2521. Pris kr. 140,- incl. sejlturen.

Arrangør: ØBF

Lørdag d. 24. august 2002

Fugle-og kulturtur til skovene omkring Rugård

Blandt efterårets træfugle hører vi bl.a. om ulvefaldsgruber og heksejagt.

Mødested: Rugård gods kl. 9.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Søndag d. 25. august 2002

Tur til Halle/Stigsholm-søerne

Turen går rundt om de to søer i et afvekslende terræn med god udsigt over sø, eng, marker og skov. Området er et typisk søhøjlandskab og udpeget som EU-fuglebeskyttelsesområde, der på denne årstid rummer mange rastende vandfugle. Mulighed for rovfugle og især fiskeørn.

Mødested: Halle Sø rasteplass mellem Bryrup og Nr. Snede kl. 9.00, afslutning ca. Kl. 13.00

Turleder: Jørgen Ballegaard, tlf. 7575 6289.

Arrangør: DOF i samarbejde med DN

Lørdag d. 31. august 2002

Ekskursion til Høstemark

Høstemark er en gammel lysåben græsningsskov i den nordlige udkant af Lille Vildmose. Den er naturhistorisk særdeles interessant dels ved at rumme store ekstensivt drevne naturskovsbevoksninger på våd bund, med store områder med uforstyrret jordbund, og naturnær, vandstandsstyret træartsfordeling, dels ved en lang kontinuert historie som græsningsskov. Skoven har i de sidste år været genstand for stor medieinteresse på grund af modstridende ønsker om omfanget af offentlig adgang til skoven. Adgangen er stadig reguleret bl. a. af hensyn til kronhjørtebestanden, der er en vigtig del af skovens særlige karakter. Mødested ved Mou kirke kl. 13.00. Turen varer fra kl. 13 - ca. 17.

Turleder: Hanne Holst. Max. 20 deltagere (efter først-til-mølle-princippet).

Tilmelding senest tirsdag d. 27. august til Benjamin Øllgaard, Botanik, Nordlandsvej 68, 8240 Risskov, helst skriftligt, gerne pr. e-mail: benjamin.oellgaard@biology.au.dk. Evt. pr. telefon 8942 4704.

Transport i private biler. Lad os vide om du har plads i bilen eller mangler kørelejlighed, så forsøger vi at arrangere samkørsel.

Arrangør: DBF - Jyllandskredsen

Lørdag d. 7. september 2002

Tur til Odderholm/Dalgård

Denne tur er den første i en forhåbentlig lang række af ture til vores nyvalgte undersøgelsesområde sydøst for Gl. Rye. Vi vil i løbet af en årrække forsøge at kortlægge store dele af områdets dyre-, plante- og svampeliv. Se oplægget andetsteds i bladet.

Mødested: Harald Jensens Plads kl. 9.00 eller P-pladsen ved Emborg Bro sydøst for Gl. Rye kl. 9.45.

Tilmelding: Tilmelding til Lars Skipper, tlf. 8623 0967, e-mail lars.skipper@get2net.dk.

Arrangør: ØBF

Lørdag d. 7. september 2002

Fugle- og kulturtur på Mariager Fjord med hjuldampere "Svanen"

Vi sejler fra Hadsund ud til Als Odde og retur, for at kikke på store flokke af svaner, gæs, ænder og vadefugle.

Mødested: Ved Trip-Trap-forretningen, Havnevej 9, Hadsund Havn kl. 09.45.

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Pris for sejltur: Voksne: 65 kr. og børn 25 kr.

Tilmelding: Senest dagen før til Mariager Turistbureau, tlf. 9854 1377.

Praktiske oplysninger: Velegnet for handicappede. Medbring kikkert og varmt tøj, øl/vand og kaffe/brød kan købes ombord. Varighed ca. 3 1/2 timer.

Søndag d. 8. september 2002

Fjordens dag ved Randers Fjord

Der foregår en lang række ting ved Naturcenteret denne dag. DOF's tilbud er følgende:- I naturcenterets tårn står DOF-medlemmer med teleskoper. Herfra er der bl.a. god mulighed for at se fouragerende fiskeørn.- Ture langs fjord og eng kl. 11.00 og 13.00 (ca. 1 times varighed).

Mødested: Naturcenter Randers Fjord v. Voer Færgested kl. 10.00-16.00 (også arrangerer andre steder ved fjorden bl.a. Udbyhøj Havn).

Kontakt: Lars Tom-Petersen, tlf. 8641 8164.

Arrangør: DOF

Søndag d. 8. september 2002

Strandengstur til Sødringkær

Blandt rastende arktiske ynglefugle på vej til yngleområderne fortælles om strandengenes kulturform, menneskelige påvirkninger, havets indflydelse m.m.

Mødested: Sødring kirke kl. 9.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt

Lørdag d. 28. september 2002

Fugle- og kulturtur på Mariager Fjord med hjuldamperen "Svanen"

Se beskrivelse af turen lørdag d. 7. september.

Søndag d. 29. september 2002

Fugle og kunst ved Sødring

På Galleri Dahl i Sødring er der i september-oktober en udstilling med Jens Gregersens værker. Galleriet har gennem de seneste år flere gange haft udstillinger med både Gregersen og andre af de for DOF's medlemmer velkendte kunstnere. Vi er derfor glade for at have fået en aftale med galleriets ejer Birthe Dahl om dette arrangement. Vi varmer op med en fugletur langs Sødringholm Strand (ca. 2 timer), hvor der på denne tid er store mængder af både trækkende og rastende fugle. Herefter besøger vi galleriet, hvor en del af fuglene vil kunne genfindes i Jens Gregersens velkendte streg. Her vil der blive serveret kaffe og brød.

Mødested: Sødringholm Kirke kl. 9.00.

Turleder: Lars Tom-Petersen, tlf. 8641 8164.

Tilmelding: Til turlederen senest d. 28.9.

Arrangør: DOF

Sølyst, torsdag d. 3. oktober 2002
Seychellerne - på arbejde i Paradis
Møde på Sølyst kl. 19.30

Denne aften vil Jan Drachmann vise billeder fra Seychellerne, hvor han arbejdede som biolog i sommeren 2001. Jan vil fortælle om sit arbejde med Seychel-sangeren, som har en yderst interessant ynglebiologi, samt vise billeder af øernes mange andre spændende dyr. Blandt andet vil man få lejlighed til at møde silketerner, tropikfugle, og kæmpeskildpadder, som findes i store antal på enkelte af Seychellernes mindre øer. Gå ikke glip af denne unikke chance for at se nogle af verdens mest fantastiske fugle helt tæt på!

Lørdag d. 5. oktober 2002
Tragtkantareller i Silkeborg Nordskov

Carsten Brandt vil i år tage os med ud for at finde tragtkantareller i Silkeborg Nordskov. Hvis der bare er halvt så mange tragtkantareller i år i forhold til sidste år, så vil der være rig lejlighed til at få kurven fyldt op! Udover tragtkantarellerne vil vi også se lidt nærmere på de øvrige svampe i området.

Mødested: Krydset ved Skærbækvej/Linåvej/Østre Ringvej/Århusvej kl. 11.00. Turen forventes afsluttet igen kl. ca. 14.00. Buslinierne 112 og 113 stopper ved krydset.

Yderligere oplysninger kan fås hos Birthe Overgaard, tlf. 8944 9792,
e-mail birthe_overgaard@post.tele.dk

Arrangør: ØBF

Lørdag d. 12. oktober 2002
Engtur til Støvringgård enge

Mødested: P-pladsen ved Støvringgård kl. 9.00

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Torsdag d. 24. oktober 2002
Mexico & Guatemala
Møde på Sølyst kl. 19.30

Verdens største træ - en slægtning til Taks på 14 meter i diameter; monarksommerfugle, der overvintrer i "klaser" i fyrretræer i millionvis; kæmpekaktus og bizarre ørkenvækster; planter der vokser på telefonråde; mayaruiner beliggende i tæt regnskov - med brøleaber, næsebjørne og et rigt fugleliv m.m.; en af verdens største canyons (større end Grand Canyon), kulørte højlandsindianere samt overvintrings- og yngleplads for gråhvaler - er blandt indtrykkene fra to besøg til denne del af verden - i hhv. 1986 og 2002 .

Foredragsholder: Lars Skipper

Arrangør: ØBF

Lørdag d. 26. oktober 2002

Havørnetur til Sydfyn

Havørnenes unger er kommet på vingerne, og vi opsøger de spændende lokaliteter Arreskov Sø og Brændegård Sø på Sydfyn. Desuden tager vi en afstikker til Bøjden Nor, hvor der vil være et smukt udvalg af svømmefugle. Turen foregår i minibusser. Pr. 150 kr. som dækker transporten. Der medbringes mad til hele dagen. Hjemkomst ca. kl. 18.

Mødested: Musikhuset kl. 7.00

Turleder: Allan Janniche.

Tilmelding: Senest d. 21. oktober til Allan Janniche, tlf. 8611 8042 eller Jens Chr. Jørgensen, tlf. 8617 5023.

Arrangør: DOF

Lørdag d. 26. oktober 2002

Fugle- og landskabstur til skovene omkring Thorsager

Mellem hedesletter og israndslinier kigger og lytter vi også efter rovfugle og småfugle.

Mødested: Thorsager Brugs kl. 9.00.

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

Lørdag d. 9. november 2002

Fugletur til Fornæs fyr

Vi kigger efter lommer, gæs, ænder og ikke mindst alkefugle fra Skandinavien og Grønland.

Mødested: Fyret kl. 9.00.

Turleder: Naturvejleder Lars P. Johansson, tlf. 8637 7841.

Arrangør: Natur- og Miljøkontoret, Århus Amt.

ØBF's mailgruppe

Vi vil gerne minde jer om muligheden for tilmelding til foreningens mailgruppe, hvor vi via e-mail giver besked om nært forestående arrangementer. Du tilmelder dig ved blot at sende en mail med teksten »Tilmelding til Østjysk Biologisk Forenings mailgruppe« til Birthe Overgaard (birthe_overgaard@post.tele.dk).

ØBF's bestyrelse:

Formand:

Søren Højager, Mejløvænget 4, 8381 Mundelstrup. Tlf. 86 24 25 21
E-mail: soeren.hoejager@skolekom.dk

Næstformand:

Bent V. Petersen, Skovparken 45, st. tv., 6000 Kolding. Tlf. 75 54 26 63
E-mail: biobent@post1.tele.dk

Kasserer:

Christian Lange, Aksel Møllers Have 30, 6. th, 2000 Frederiksberg.
Tlf: 38 34 76 02
E-mail: christian.lange@biology.au.dk

Sekretær:

Tove Yde, Horsensvej 127, Tebstrup, 8660 Skanderborg. Tlf. 86 53 88 86
E-mail: pwyde@post11.tele.dk

Redaktion Gejrfuglen:

Christian Lange (ansv. redaktør)

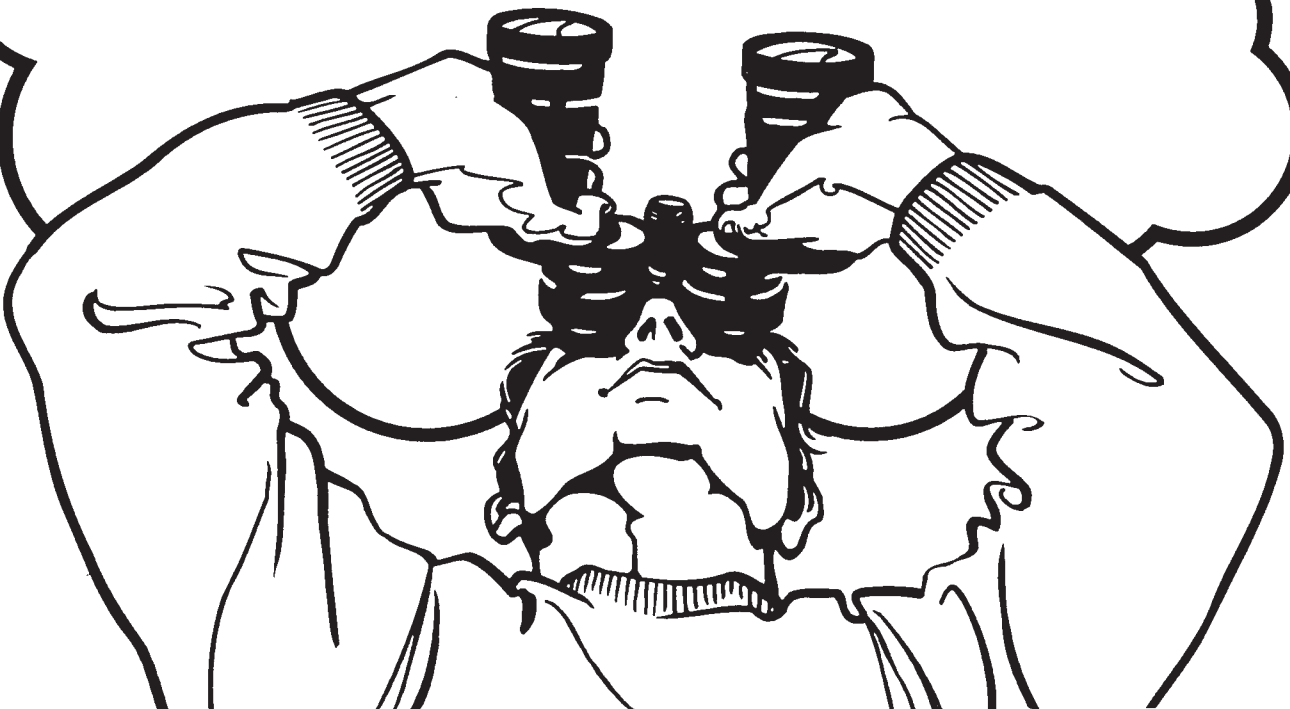
Program-redaktør:

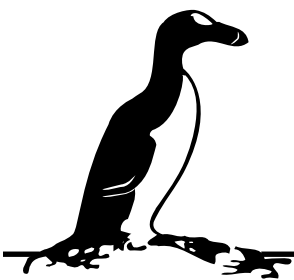
Lars Skipper, Ølstedvej 4, Lisbjerg, 8200 Århus N. Tlf: 86 23 09 67
E-mail: lars.skipper@get2net.dk

Møde- og ekskursionsudvalg:

Jørgen T. Laursen, Engdalsvej 81B, 8220 Brabrand. Tlf. 86 26 12 96
E-mail: jtl@mobilixnet.dk

Birthe Overgaard, , Spobjergvej 61, 8220 Brabrand. Tlf. 89 44 97 92
E-mail: birthe_overgaard@post.tele.dk

ØSTJYSK BIOLOGISK FORENING

Postboks 169 - 8100 Århus C